

ἀντί νὰ οικονομήσωμεν καταφύγια τινὰ ἐν περιπτώσει συμφορᾶς, ἡμεῖς ἐρημώσαμεν τὰ πάντα, ἐκαύσαμεν τὰς οἰκίας, ἐπυρπολήσαμεν τὰς καλύβας, δι' ἀπαραδείγματος οὐκ ἀκλήροτητος διεγείραμεν τοὺς κατοίκους τοῦ τόπου καθ' ἡμῶν, διὸ καὶ χερσὺς εἰς τὰ παθήματά μας ὠφελόνται ἐκ τῆς ἡττῆς μας, διὰ νὰ μᾶς καταφέρωσι τὴν τελευταίαν πληγὴν· οἱ στρατιῶται, οὐδ' ἐτρέψεν ἡ Κύρω τὴν τρέμουσι σήμερον ἐνώπιον οὐτιδανῶν χωρικῶν· περὶ τοῦ μίσους, ἡ ἐκδίκησις καὶ ἡ ἐπιβουλὴ μᾶς διώκουσι, καὶ ἐν τούτοις καθ' ἑκάστην ἐτι μᾶλλον ἐπιθρομεν τὸν ἐχθρὸν διὰ νέων σκληροτήτων· πρέπει νὰ ἐκἀνέλθωμεν ὡς λίσται, ἢ νὰ πέσωμεν ὡς ἄνδρες στρατιῶται;

Εἰς τοὺς τελευταίους τούτους λόγους τὸ πρόσωπον τοῦ συνταγματάρχου ἐφαίνετο φλογισμένον καὶ ἀπειλητικόν· οἱ ἀξιωματικοὶ καταπεπληγμένοι ἐπιώπησαν.

Κατ' ἐκείνην τὴν στιγμὴν φωναὶ γοεραὶ ἠκούσθησαν εἰς τὴν ὁδόν.

— Τί σημαίνει τούτο; ἀνέκραξεν ὁ συνταγματάρχης, ἀνοίγων τὸ παράθυρον. Βισμοὶ πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν μου!

Εἶδε τότε νέαν κόρην διαγωνιζομένην ἐντὸς ἀμάξης περικυκλουμένης ὑπὸ πολλῶν ἰππέων εἰς Ἰουδαίος, ὃν εἰς μάτην ἐπάσχον νὰ ἀποδῶξωσιν εἶχε προσκολληθῆ ἰσχυρῶς εἰς ἓνα τροχόν, καὶ ἐπεκαλεῖτο βοήθειαν διὰ θρηνώδους φωνῆς.

— Τί δηλοῖ τούτο; ἠρώτησεν ὁ συνταγματάρχης κατακόκκινος ἐξ ἀγνακτῆσεως, στρεφόμενος πρὸς τὸν Σερικούρ, οἱ ἄνθρωποι ἐκεῖνοι εἶναι ἐκ τῆς Ἰλῆς σου, ἀρχηγὲ· τούτο τί δηλοῖ;

Ὁ Σερικούρ τεθρονημένος οὐδὲν ἀπεκρίθη.

— Ὑποπιστὰ, ἐξηκολούθησεν ὁ συνταγματάρχης πάντοτε μᾶλλον ὀργιζόμενος, φέρε με παρευθὺς τὸν λοχίαν ὃν βλέπω πλησίον ἐκείνων τῶν στρατιωτῶν. Ἄς κρατήσωσι τὴν ἀμαξάν.

Ὁ ὑποπιστῆς ἐμακρύνθη, ὁ συνταγματάρχης ἐδάδαζεν διὰ μακρῶν θημάτων εἰς τὸ οἶκμά του.

— Τί εἶναι αὐτός; ὁ θόρυβος, ἠρώτησε τὸν λοχίαν εἰσελθόντα· διατί ἐκείνη ἡ γυνὴ εὐρίσκεται εἰς ἐκείνην τὴν ἀμαξάν; τί θέλει ἐκεῖνος ὁ Ἰουδαῖος;

Εἶναι ὁ πατήρ τῆς αἰχμαλώτου, συνταγματάρχου μου, ἀπεκρίθη οὗτος μετὰ σταθερότητος κατανώτης εἰς ἀναίδειαν· ἡ Ἰουδαία αὕτη παρέδωκεν εἰς τὴν Βιλλεϊκαν τὴν Ἰλῆν μας εἰς τὸν ἐχθρὸν, καὶ ὁ πατήρ τῆς, ὅστις δὲν ἦτον ἀμέτοχος τῆς ἐπιβουλῆς ταύτης· πρὸ πολλοῦ μᾶς ἦτον γνωστὸς ὡς κατάσκοπος οἱ στρατιῶταί μας τὸν εἶχον καταδιώξῃ ἅπαξ εἰς τὸ ἔστος τῆς Κρασνῆς, ἀλλὰ διέφυγε διὰ βοήθειαν τῶν συνενόχων του ὧν εἰς ἐφόνευσε τὸν δυστυχῆ Σοκόλσκη· ἀλλὰ ἡ τύχη τέλος μᾶς τὸν παρέδωκεν· ἐδίωκεν βεβαίως τὰ ἔχνη τῆς θυγατρὸς του, διὰ νὰ εὕρῃ τὴν εὐκαιρίαν νὰ μᾶς τὴν ὑποκλέψῃ.

— Διάβολοι! ἀνέκραξεν ὁ συνταγματάρχης, καὶ πάλιν ἐπιβουλαί, καὶ ἐπιβουλαί ἀπὸ τοιαῦτα καθάρματα! ἔχεις ἀποδείξεις κατ' αὐτῶν;

— Συνελάθωμεν τὴν ἀλληλογραφίαν τῆς θυγατρὸς μετὰ τοῦ πατρὸς, ὅταν αὐτὸς εὐρίσκετο εἰς Γιαρβί. Αἱ ἐπιτολαὶ αὗται ἀποδεικνύουσι τρανῶς ὅτι συνεν

νοῦντο μετὰ τοῦ ἐχθροῦ· ὅσον περὶ τοῦ θανάτου τοῦ Σοκόλσκη, ὁ στρατιώτης ἐκεῖνος, ὃν βλέπεις ἐκεῖ κάτω πλησίον τῆς ἀμάξης, συνταγματάρχου μου, καὶ ὅστις ἔχει ἐπὶ τοῦ προσώπου πλατεῖαν οὐλὴν, ὅβριται καὶ καταθέσῃ τὴν ἀλήθειαν, καὶ νὰ χρησιμεύσῃ ὡς μάρτυς κατὰ τοῦ Ἰουδαίου, οὗ ἀπ' ἐκείνης τῆς ἡμέρας γνωρίζει τὴν φυσιογνωμίαν.

— Ἄν τὸ πρῶγμα ἔχη οὕτω, θὰ δώσωσιν δίκην διὰ τὴν ἐνοχλήν των. Ἄς διψῶσιν ἐν τῷ ἄμα τὸν πατέρα καὶ τὴν θυγατέρα εἰς φυλακὴν χωριστὴν, διὰ νὰ μὴ προσυμφωνήσωσι τὰς ἀποκρίσεις των· σὺ, εἰσηγητὰ, φανέρωσόν μοι ἐπηκριβωμένως καὶ τὰς ἐλαχίστας περιτάσεις αὐτῆς τῆς ὑποθέσεως· κατὰ τὸ καρὸν δὲν δύναμαι νὰ τὴν ἐξετάσω ὁ ἴδιος, ἀλλ' αὐριον τὸ στρατιωτικὸν συμβούλιον θὰ ἀποφασίσῃ περὶ τῆς τύχης τῶν κατηγορουμένων· θὰ παρευρεθῶ καὶ ἐγὼ εἰς τὴν διαδικασίαν, καὶ οὐαὶ εἰς ἐκείνους, ἂν δὲν παρρησιάσωσιν ἐντελὴ ἀπολογία.

— Εἰς τοὺς λόγους σας, κύριοι, εἶπε πρὸς τοὺς ἀξιωματικούς. Μετὰ μίαν ὥραν τὸ τάγμα νὰ ᾔται ὑπὸ τὰ ὄπλα· θὰ ἐπιθεωρήσω τὰ δυστυχῆ λείψανά του.

Ὅλοι ἀπεσύρθησαν, ὁ λοχίας ἠκολούθησε τὸν Σερικούρ εἰς τὴν κατοικίαν του, τὸ τάγμα ἦτον πρὸ τινῶν στιγμῶν ἐν τάξει μάχης, καὶ οὗτοι ἀμφοτέρω ἐπέθησαν εἰς τὴν τάξιν των.

(ἀκολουθεῖ.)

ΒΙΟΣ

ΕΥΓΕΝΙΟΥ ΤΟΥ ΒΟΥΛΓΑΡΕΩΣ

ΤΥΠΟ

Π. ΚΑΛΗΓΑ.

188 ἀριθ. 21.)

Εἰς τὰς παραδόσεις του ἄλλοτε μετεχειρίζετο τοῦ Γακουστίου τὰ μαθηματικά, τῶν ὁποίων ἡ μεταφραστικὴ ἐξιδόγη διακρίσεις τῶν ζωσιμάδων κατὰ τὸ 1805.

Συγγρόνως καὶ μετὰ τὸν αὐτὸν ζῆλον ἀφιέρωνεν ὁ Εὐγένιος τὰς μελέτας του εἰς τὰ τῆς θρησκείας. Κατὰ τὸ ἔτος 1768 ἐξέδωκεν ἐν Κάλλῃ τὰ σωζόμενα τοῦ Θεοδώρου ἐπισκόπου Κύρου, ἀφιερῶντας αὐτὰ εἰς τὸν Σαμουήλ, καὶ ἐν Λειψία τὰ σωζόμενα τοῦ Ἰωσήφ μοναχοῦ τοῦ Βρυσενίου, ἀφιερῶντας αὐτὰ εἰς τὸν Σωρόνιον πρῶτον Πτολεμαῖδος. Ἡ τελευταία ἐκδοσις εἶναι πληρεστέρα ἀπὸ ἄλλας προγενεστέρων, περιέχουσα καὶ ἀνέκδοτα χειρόγραφα τοῦ αὐτοῦ Συγγραφέως, ὅστις ἐκοπίασε τότε κατὰ τὸν 15^{ον} αἰῶνα διὰ νὰ ὑπερασπισθῇ τὸ δόγμα μας κατὰ τῶν προτεσταντῶν τῆς δυτικῆς ἐκκλησίας. Ὁ Ἡγεμὼν Γρηγόριος Α. Γκιγκας εἶναι ὁ Μαικήνας τῶν ἐργῶν τούτων, συντελέσας εἰς τὸ νὰ φανῶν εἰς φῶς. Κατ' ἐκείνην τὴν ἐποχὴν ἐθεωρεῖτο περισπούδαστον ἀντικείμενον φιλοτιμίας ν' ἀναφέρεται τις ὡς πρῶτος ἐπὶ τοῦ μετώπου σημαντικοῦ βιβλίου.

Περὶ ἑξατάρα δλων εἶναι ὁμοῦς, διότι ἀπαντῶμεν ἰδέας τοῦ Εὐγενίου αὐτοῦ, ἢ μεταφράσις τοῦ ἐκ τῆς Γαλλικῆς δοκιμίου τινός τοῦ Βολταίρου περὶ τῶν ἐπιρροητικῶν τῆς Πολωνίας (1).

Ἡ Πολωνία ἐμαστιζέτο τότε ἀπὸ πνεῦμα μιστεροβόθησαν, μολοντί περιελάμβανε πλῆθος ἀνθρώπων διαφόρου θρησκευματος. Διὰ τῆς καταπίεσεως ταύτης τῆς ἐλευθερίας τῆς συνειδήσεως ἐδικαίωσεν ἐνώπιον τοῦ πολιτισμένου κόσμου τὴν Ῥωσικὴν ἐπέμβαση, φαινομένη ὅτι ἔχει σκοπὸν νὰ προσητεύσῃ τὰ δίκαια τοῦ ἀνθρώπου.

Ὁ φιλόσοφος τοῦ 18^{ου} αἰῶνος δὲν ἦτο μόνον ἀνεξίθρησκος, ἀλλὰ καὶ ἀζυγόβητος. Δὲν μεταφράσθη βέβαια χάριν τῆς τελευταίας τοῦ ταύτης ιδιότητος ἀπὸ τῶν Εὐγενίων, ὅστις διὰ Σχαλίαν, κατὰ τὸ τετραπλάσιον πλέον διεξοδικῶν τοῦ μεταφραστήτος κειμένου, κολάζει τὰς ἀδείας τῆς ἐλευθεροστομίας τοῦ περιωνύμου τούτου Συγγραφέως, ὅστις μὲ τὴν εὐφυίαν καὶ χάριν ἀναμιγνύει τὰ τερπνὰ μὲ τὰ σπουδαῖα. Ὁ στοχασμὸς, ὅστις παρεκίνησε τὴν μεταφράση, ὑπῆρξεν, ὅτι σύγγραμμα ἀνδρός τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας ὁμολογεῖ τὸ ἀντελεύθερον καὶ καταπίεστικὸν πνεῦμά της, εἰς τρόπον ὥστε θεωρεῖ τὴν Αἰκατερίνην Β'. ὡς τὴν ἀληθῆ ὑπέροχον τοῦ πολιτισμοῦ καὶ τῶν δικαιωμάτων του. Αὕτη ὑπερέβη καὶ αὐτὸν τὸν Βολταῖρον κατὰ τὸ ἀνεξίθρησκον, δοῦσα ἄστυλον εἰς τοὺς Ἰησουίτας, ἐκτὸς ὅτι διέταξε τὴν ἐκδοσιν τοῦ Κορανίου διὰ τύπου καὶ ἔκαυτε τοὺς διωγμοὺς τῶν Ῥοσκολνίκων. Αὕτη μετεγλώττισεν εἰς τὸ Ῥωσικὸν τὸ περὶ ἀνεξίθρησκείας κεφάλαιον τοῦ Βελισταρίου τοῦ Μαρμυοντέλου (2).

Ὁ κορυφαῖος τοῦ 18^{ου} αἰῶνος, τῆς Γαλλικῆς φιλοσοφίας καὶ φιλοσοφίας ἀναγνωρίζων εἰς τὸ προσιμὸν του τὴν Ἑλληνικὴν ἐκκλησίαν ὡς τὴν ἀρχαιοτέραν καὶ διδάσκαλον (L' Orient enseigne l'Occident), κηρύττει τὴν ἀνεξίθρησκείαν ἀπὸ τὴν ἐποψιν τῆς ἀδιαφορίας. Διὰ τὴν νὰ καταδιωκόμεθα μέχρι θανάτου διὰ πράγματα, τὰ ὅποια ὁ νοῦς μας δὲν δύναται νὰ γνωρίσῃ, « Ἔναι, λέγει, πρᾶγμα παραδοξὸν ὅτι ταῦτα « τὸ ἀνάγκασον αὐτοῖς εἰσελθεῖν, τὸ ὅποϊον εἰς τὸ « Εὐαγγέλιον ἄλλο δὲν εἶναι παρὰ δραστήριος πρὸς

[1] Ὁ Βολταῖρος τὸ εἰδέναι κατὰ τὸ 1767 ὑπὸ τὴν ψευδώνυμον ἐπιγραφήν τοῦ Bonaldillon περὶ τῶν γράμμι εἰς τὸν Βασιλέα τῆς Πολωνίας Πονιατόρσκι [Corresp. lettres de pl. Souver. XLII.] καὶ εἰς τὴν Ἀδελφραδίσσαν Αἰκατερίνην [Lettres de M. de Volt. XIV] Εὐρίσκειται ἡ διακριθὴ αὕτη μεταφρῶν ποιημάτων του Melanges Histor. II. chap. XXI.

[2] Εἰς τὰς ἀδηγίας πρὸς τὴν ἀναπολομένην μὲ τὴν σύνταξιν τοῦ Κώδικος ἑπιτροπὴν ἔγραψεν ἡ Αἰκατερίνη.

Dans un grand empire qui étend sa domination sur autant de peuples divers, qu'il y a de différentes croyances parmi les hommes, la faute la plus nuisible au repos et à la tranquillité de ses citoyens serait l'intolérance de leurs différentes religions. Il n'y a même qu'une sage tolérance également ayuée de la religion orthodoxe et de la politique, qui puisse ramener toutes les brébis égarées à la vraie croyance. La persécution irrite les esprits, la tolérance les adoucit et les rend moins obstinés, elle étouffe ces disputes contraires au repos de l'état et à l'union des citoyens.

ἐκκλησίαν εἰς δεῖπνον, ἔγινε πάντοτε πρόφασις εἰς τὴν ἐκκλησίαν τῆς Ῥώμης νὰ θανατόνη τοὺς ἀνθρώπους διὰ τῆς πείνης.

Ἡ φιλάνθρωπι καὶ ἡ ἐλευθερία τῆς συνειδήσεως, ἢ καθὼς λέγει ὁ Γάλλος Συγγραφεὺς, τὸ αἰώνιον δικαίωμα τοῦ ἀνθρώπου γένους, δὲν εἶναι ἡ μόνη ἐποψίς τοῦ Εὐγενίου. Ἐξ ἐναντίας παραδέχεται τὴν ἀνεξίθρησκείαν μόνον διότι συμβιβάζεται μὲ τὴν ἀλήθειαν τῆς πίστεως καὶ τοῦτο ἔχει ἀντικείμενον εἰς ἰδιαιτέρον σχεδίασμα περὶ ἀνεξίθρησκείας, παρακολουθοῦν τὴν μεταφράση. Ἡ ἀνεξίθρησκεία, λέγει, δὲν εἶναι ἡ ἀδιαφορία περὶ τὴν θρησκείαν. Πραγματικῶς ἀνεκτικὸς εἶναι ὅστις, πλήρως πεποιθῆτος ἰδίας, σέβεται τὴν ἄλλοτριαν. Ἡ πίστις στηρίζεται εἰς τὴν ἐλευθερίαν συγκατάθεσιν, ἢ ἡ βία ἀναίρει μὲ τὴν ἐλευθερίαν καὶ τὴν θέλησιν, καὶ συναναίρει μὲ τὴν θέλησιν καὶ τὴν πίστιν, — ἡ βία ἠμπορεῖ νὰ κάμῃ ἕνα ὑποκρίτην, ὅχι ἕνα πιστόν. » Μεταφῶν λοιπὸν ὁ Εὐγενίος τὴν ἀνεξίθρησκείαν ἐπὶ τῶν βάσεων τῆς πίστεως αὐτῆς, ἥτις διὰ τῆς ἐλευθερίας ὑπάρχει, ἐπιτρέπει τὸν κατ' ἐπίγνωσιν (ἤλον, δραστήριον καὶ ἀκάματον. Ἐκ τῶν ἀρχῶν τούτων ἀναπτύσσεται τὴν γραμμὴν, τὴν ὅποιαν ὀφείλει νὰ τηρήσῃ ὁ λαϊκὸς, ὁ κληρικὸς (1) καὶ ἡ ἐξουσία. Ἡ ἀνεξίθρησκεία δὲν ἐννοεῖ νὰ μείνῃ ἡ πίστις ἄφροντις καὶ ἀφροῦρητος καὶ ν' ἀνοιχθοῦν αἱ πόλεις εἰς τὴν πλάνην. Ὅχι! Τοιαύτη εἶναι ἡ ἀμερτωσία, ἥτις παραδίδει τὴν συνειδήσιν εἰς τὸ σκότος καὶ εἰς τὴν ἐνέδραν τῶν κακῶν. Ὅλων τῶν μέσων, ὅσα ἐλευθερίας ἐνεργοῦν ἐπὶ τῆς συνειδήσεως, πρέπει νὰ γίνεσθαι πλήρης χρῆσις, διδακταλία φωτίζουσα τὸν νοῦν, ἀγρυπνός ἐπιτήρησις τῶν θρησκευτικῶν συμφερόντων, καὶ γενναία πολυετικὴ διὰ τῶν ὀπλων τοῦ λόγου κατὰ τῆς κενοδοξίας. Ἀπειρα εἶναι τὰ βοηθήματα τῆς θρησκείας, ὅταν ἔχη ὑπερέτας γνωρίζοντας νὰ τὰ μεταχειρισθοῦν, διότι εἶναι ἀνώτερα πάντος προσκόμιματος καὶ τί δύναται ἀνθρώπινος νοῦς κατὰ τοῦ ὑπὲρ ἀνθρώπου. Τοιαυτοτρόπως προσπαθεῖ ὁ Εὐγενίος νὰ συμβιβάτῃ τὴν παλαιάν μὲ τὴν νέαν διαθήκην, τὸ ὅποϊον νομίζομεν περιττὸν διότι διὰ τῆς τελευταίας μόνον μετεδόθη τὸ Εὐαγγέλιον τοῦ λόγου εἰς τὸν ἄνθρωπον, τοῦ ὁποῖου ἡ ταυτότης μετὰ τοῦ Θεοῦ ἐπεσφραγίσθη διὰ τῆς ἐνσαρκώσεως τοῦ Κυρίου, ὥστε ἡ ἀνεξίθρησκεία εἶναι δόγμα καινόν.

Πρέπει νὰ ὁμολογήσωμεν ὅτι τοιαῦται ἀρχαὶ ἦσαν κατ' ἐκείνην τὴν ἐποχὴν νέαι, καθ' ἣν ἡ φιλοσοφικὴ ἔρευνα, μὲτ' ἐξορμῶσα εἶχεν ἀνάγκην πρὸ πάντων νὰ χειραφετηθῇ, καὶ οὕτως ἐπίπτεν εἰς τὸ ἐναντίον ἄκρον τῆς παντελοῦς ἀρνήσεως. Ἰδίως ὁμοῦς ἡ εὐχέρεια τοῦ νοῦς τοῦ Βολταίρου, ἥτις εἶναι ἴσως μοναδικὴ εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς ἀνθρωπότητος, ὅσον ἦτον ἀρμοδία νὰ σαλεύσῃ μὲ εὐκαμψίαν τὰς πεπαλαιωμένας προλήψεις, τὸσον ἦταν ἐπιρροητικὴ εἰς κόρυφαις κρίσεις καὶ ἀρχαὶς ἀποηρέκτους. Ὁ ἐκλεκτισμὸς συνεφίλωσε τὸν θρησκευτικὸν (ἤλον τοῦ Εὐγενίου μετὰ τῆς φιλοσοφίας εἶναι ἐν τούτοις βέβαιον ὅτι ἀφο-

τέρων, και τῆς θρησκείας και τῆς φιλοσοφίας ἡ ἀρχὴ εἶναι μία, ὅταν ἀφορτοῦνται ἐκκληροῦν τὸν σκοπὸν τῶν, συνιστάμενον νὰ ἐξηγήσουν τὴν ἀπόλυτον ἀλήθειαν εἰς τὸν ἄνθρωπον.

Τὸ σύγγραμμα τοῦτο εἶναι προσεὶ ἀξιοπεριέργον ὡς γεγραμμένον εἰς τὴν καθομιλουμένην γλῶσσαν μ' ἐκείνην τὴν γλαφυρότητα και σύμμετρον ἀκόστα σιν ἀπὸ τὸν ἀρχαῖτον και τὴν δάνυτον φράσιν, τῶν ὁποίων ὁ Κεραῆς κατόπιν ἀνέπτυξε τοὺς κανόνας.

Δὲν μᾶς εἶναι γνωστὸν ἀνὸς Εὐγένιος ἐξέδωκεν ἄλλο τι ἐν Αειψία, ἐθὲν ἐκολουθεῖμεν αὐτὸν ἀπερχόμενον εἰς Πετροῦπολιν. Ὁ Ἱεροδιάκονος ἦεν ἀπὸ ἐκείνου τοὺς ἄνδρας, τοὺς ὁποίους ἡ Αικατερίνη Β' καταγίνετο νὰ συγκλητοῦν περὶ ἐαυτῆς. Κατεχομένη ἀπὸ τὸ νέον πνεῦμα τοῦ αἰῶνος, τὸ ζητοῦν τὴν ἀλήθειαν τοῦ ἀνθρώπου ἐντὸς τῆς ἰδέας τῆς ἀνθρωπότητος, εἰδίωκε τὰς ἱκανοποιήσεις τῆς διανοίας, τῆς ὁποίας ἡ ἀρρενωπὸς δύναμις προξενεῖ μέλην εἰς τοὺς ἀποβλέποντας εἰς τὴν ἐνέργειαν και ὄχι εἰς τὸν σκοπὸν και τὸ ἀποτέλεσμα νόας, ὥστε νὰ νομίζουσι ἐαυτοὺς ἀνωτέρους ἀπὸ τὸν ζυγὸν τοῦ ἡῤεκαῦ καθήκοντος (1). Ὁ ἀνώμαλος και ἀτίθαστος αὐτῆς χαρακτήρ εὐηρεστεῖτο ἐπομένως εἰς τὴν τάσιν τῶν ἐξόχων πνευμάτων τῶν ἐμπιζόντων μὲ τὴν εὐρυίαν τὰς κοινὰς πρόλήψεις, ἀλλὰ παρατυρομένων εἰς τὸ νὰ συγγέουσι μὲ τούτας και τὰς ὑγιεστερας τῆς κοινωνίας ἀρχὰς, καθόσον μάλιστα ἐκείνη τῆς ὁποίας αὐτὴ διέπει τὰς τύχας οὐδόλως ἐκινδύνευεν ὡς ἐκ τῆς ἐπιπολαζούσης ἀμαθείας ἀπὸ τοιοῦτον μίαιμα. Φιλοτιμυμένη νὰ συμπεριφέρεται μὲ τοὺς κορυφαίους τῆς ἐποχῆς τῆς, τῶν ὁποίων αἱ ἰδέαι ἦταν τότε εὐκατὰ ληπτοί, ἀνταπέστειλε μετὰ τοῦ Βολταίρου, εἰδέχεται τὸν Διδερῶτον, και ἐξῆται παιδαγωγὸν τοῦ υἱοῦ τῆς τὸν Δαλαμδέρτον. Ἄν ὁ Εὐγένιος ἐπέθετο τὴν ἀξίαν τοῦ πολιτισμοῦ, ὅπως και οἱ ἐξοχοὶ οὗτοι ἄνδρες, εἰδαμεν ὁμῶς πόσον διέφερον ἀπὸ αὐτοῦ κατὰ τὸν ὕπερ τῆς πίσταως ζῆλον, τῆς ὁποίας ἡ θεμελιώδης ἀλήθεια εἶναι τὸ πνεῦμα. Εἶναι γνωστὸν ὅτι ἡ Αικατερίνη ἠγάπα τοὺς Ἕλληνας, μολονότι τοὺς εὐπισκε πολλὰ ἐλαττώματα (2). «Καθόσον ἀφορᾷ τὸ πνεῦμα τῶν, γράφει πρὸς τὸν Βολταῖρον (3), δ κτηρεῖται εἰδέται και μάλιστα καθ' ὑπερβολὴν ἐλαστικόν, ἀλλ' εἶναι τότε καταβιβλημένοι, ὥστε στεροῦνται παντός νεύρου.» Ἡ κρίσις τῆς εἶναι εὐρεστατή. Οἱ Ἕλληνας ἐστεροῦντο πλέον τῆς πρωτοτύπου δυνάμειως, προβαινούσης εἰς ἐξιχνίασιν νέων πραγμάτων οὐχ ἦτον ὁμῶς ἦταν δεκτικοὶ τῶν ὑψηλοτέρων και λεπτοτέρων γνώσεων, τὰς ὁποίας ἄλλοι διέδοσαν, και τοιοῦτος ἦτον ὁ Εὐγένιος, ὅστις δὲν διέφυγε τὴν προσοχὴν τῆς.

Ἐντὸς τῶν ἀνέσεων, τὰς ὁποίας ὑπεσχέθη εἰς αὐτὸν ἡ Αικατερίνη, τὸν ἐκιδασίλευσε και ἐκκλησιαστικὰς τιμὰς. Ἄμα εἶδατε κατὰ τὸν Αὐγουστον τοῦ 1775, προεχειρίσθη ἱερεὺς πρὸς τοῦ ἀρχιεπισκόπου Πλάτωνος, και μετὰ δύο μῆνας τυγατελέχθη μετὰ τῶν Ἀρχιερέων (1), μετ' ὀλίγον δ' ἐστάλη Ἀρχιεπίσκοπος Σλαβωνίας και Χερσῶνος. Ἀσμένως ἠπάσθη τὴν νεαν του ἀποστολὴν εἰς τὴν νεωστὶ κατακτηθεῖσαν ἐπαρχίαν, ἐν ἣ ὁ ἐνεργητικὸς χαρακτήρ του ἠῤπιζε νὰ εὐρη σταδίον, γιὰρὶς ἂν ἀποσπᾶται ὁ νοῦς του ἀπὸ τὰς μελέτας του. Κατὰ τὸν Ἰανουάριον τοῦ 1787 ἐπικρατοῦντος δριμυτάτου ψύχους ἐνῶ τὸ θερμόμετρον κατέθη μέχρι τῆς 17^{ης} μοίρας τοῦ πάγου, ἡ Αικατερίνη ἦλθεν εἰς ἐπίσκεψιν τῆς Ταυρίδος, ἐπιδεικνύουσα πλέον τῆς ἀσιατικῆς πολυτελείας. Κατὰ μικρὰ διαστήματα τὴν νύκτα πυραὶ ὑπερμεγέθεις ἐφώτιζον τὴν χιονοσκεπὴ γῶραν, δι' ἧς διέβχιεν ἡ Ρωσικὴ Σμύρασις παρακολουθουμένη ἀπὸ 164 ἑλληθρα (traineaux), ὁ δὲ Ποτίμηκην προκορευόμενος αὐτοπροσχεδίχζε θυλίνας οἰκίας, κώμας ὀλοκλήρους, ἐστόλιζε χωρικοὺς, παρέτατε πλησίον τῆς ὁδοῦ ποίμνια, συνέτριβε τοὺς βράχους τοῦ Βορυσθίνου πρὸς διάπλους, και τὰ πάντα ἐταρτύρχει διὰ νὰ δείξῃ κατοικημένας τὰς Σκυθῶν ἐρημίας και νὰ προξενήσῃ ἐκπληξιν εἰς τὴν Αὐτοκράτορισαν· ἀλλὰ τὰ πάντα ἐγίνοντο ἀνάργαστα, παρελθούτης αὐτῆς, ὡς κτηνογραφία και ἐκκυκλήματα θεάτρου (2). Ἐν ἀκαρεῖ εἶλαθεν ἡ πόλις Χερσῶνος ὑπαρξιν, τὴν ὁποίαν και παρὰ χρῆμα ἀπώλεσε· συμπαρευεθῆ δὲ και ὁ Αὐτοκρ. Ἰωσήφ Β' θεατῆς τῆς φαντασμαγορίας ταύτης τοῦ Ποτίμηκην, δι' ἣν εἰδαπνήθησαν ἐπτά ἐκατομύρια βουβλίων. Οὐχ ἦτον ὁμῶς τὸ μέλλον ἐπαλήθευσε τὸ τερατώδες τῶν παραστάσεων τούτων, εἰς ἧς συνέπραξε και ὁ ἀρχιερεὺς μας. «Ἴδού, λέγει εἰς τὴν ἐπροφώνησίν του, οἱ Βορυσθενῆται και Ποντικοί, οἱ Βοσπορανοὶ και οἱ Κιμμέριοι, οἱ Δαναῖται και οἱ Μικιώται, οἱ Βαστάρναι και οἱ Ἰάζυγες, οἱ νομάδες και οἱ μετανάστται και οἱ ἀμαξόδιοι, και ἄλλοι λαοὶ ὅσοι και ὅσοι ἀπὸ τῆς ἀκρασίας και ἀταξίας καὶ τῆς καὶ κόσμον μεθαρμοζόμενοι και ἀπὸ τὸ ζοφερὸν νεῦρος τῆς ἀσεθείας και πλάνης εἰς τὸ πωτηριῶδες φῶς τοῦ εὐαγγελικοῦ λόγου ἀνακαλούμενοι.»

Ἐν μετῶ τοῦ Κιμμερίου σκότους τῆς ἐπαρχίας του δὲν ἐπαυεν ἐν τούτοις ὁ Εὐγένιος νὰ καταγίνεται εἰς τὰς ἐπιστημονικὰς του μελέτας, τὰς ὁποίας οὐδὲν συμβεβηκὸς τῆς ζωῆς του διέκοψεν. Ἄλλὰ μετ' ὀλίγον ἀκηύθησε προσδοκῶν τὰς βελτιώσεις, τὰς ὁποίας ἐξέβλητε, και παραδόσας εἰς ἄλλον τὸ ποίμνιόν του, ἀποκατέστη ἐν Πετροῦπόλει ἐλεύθερος ἀπὸ πᾶσαν φροντίδα, ἐνθα και ἀπεβίωσε κατὰ τὴν 10 Ἰουνίου 1806 (3).

(1) Femme antique à grandes proportions de beauté, de passion, de génie et de crimes, comme il en faut aux barbares, pour ajouter le prestige de l'adoration, à la terreur du séptre. Lamart. Gir. V. §. IV.]

(2) J'aime les Grecs malgré tous leurs défauts, γράφει εἰς τὸν Βολταῖρον. Correspond. de Volst. Lettre CXXVIII.

[3] Lettre CXXV.

[1] Μᾶς διεισώθησαν αἱ δύο προφωνήσεις του κατὰ τὰς τελευταίας ταύτας, ἡ μὲν πρὸς τὸν Πλάτωνα, ἡ δὲ πρὸς τὴν Αικατερίνην. Ἴδὲ αὐτολογὴν ἀνακδύουσα πρὸς Αειψίαν.

[2] Ὁρα Ségur Mémoires.

[3] Ὁρα τὴν διαθήκην του, πλήρη εὐεργετικῶν δωρεῶν, ἐν τῇ Συλλογῇ Αειψίαν· τόμ. Δ'.

Ἐνταῦθα θέλομεν μνημονεύσει τὰ Στοιχεῖα τῆς Μεταφυσικῆς, μολονότι ἄλλοτε τὰ μεταχειρίσθη εἰς τὴν διδασκαλίαν τοῦ. Ἄν ἦσαν πλήρη, ὅτε διέτριβεν ἐν Λειψία, ἤθελε τὰ ἐκδώσει ἐκεῖ, ὅθεν εἰκάζομεν ὅτι τ' ἀναθεώρησε καλῶν. Ἡ ἐκδοσις αὐτῶν καθὼς καὶ ἄλλων τῶν λοιπῶν συγγραμμάτων τοῦ ἐγένετο παρὰ τῶν ἀδελφῶν Ζωσιμάδων, Ἀναστασίου, Νικολάου, Ζωῆς καὶ Μιχαήλ, παρ' ὧν διανεμήθησαν δωρεάν.

Τὰ στοιχεῖα τῆς Μεταφυσικῆς τοῦ Εὐγενίου στηρίζονται ἐπὶ τῶν αὐτῶν βάσεων τῶν δύο μεταφρασθέντων συγγραμμάτων τοῦ Γενουσηνοῦ καὶ τοῦ Γραβετένδου. Ἄλλ' ἐνῶ ταῦτα δὲν λύουν τὰ ζωικά προβλήματα, τὰ παρεπιπτόντα εἰς δογματικὰς ἀληθείας τῆς θεολογικῆς παραδόσεως, εἰς τὰ Στοιχεῖα τῆς Μεταφυσικῆς τοῦ Συγγραφέως μας ἀναφανέτω ἐναργῶς ἡ προσπάθεια λύσεως συμφωνούσης κατὰ πάντα μετὰ τὴν Ἐκκλησίαν. Τοιοῦτοτρόπως ἐνόμιζε νὰ νικήσῃ τὴν προκατάληψιν τῆς, καὶ τῶντι, ὅπου ἡ φιλοσοφία δὲν ἀπέκτησεν ἰθαγένειαν, εἶναι ματαία ἡ συζήτησις τῶν ἄκρων ἀρχῶν, αἵτινες συγκαταφυγεῖν τῆς Μεταφυσικῆς τὸ οἰκοδόμημα, φθάνουσι, ἕως εἰς τὰ νεφελώδη ὕψη, τὰ ὅποια ἡ ἀσθενὴς κρίσις συγγέει μετὰ τὴν κορυφοειδίαν. Τὸ ἔργον τῆς νεαζούτης ἐστὶ φιλοσοφίας εἶναι νὰ θηλάτῃ τὰς ἀνωτέρας ἀληθείας τῆς πίστεως, τὰς ὁποίας δὲν δύναται οἰκοθεῖν νὰ ἐκτυλίξῃ πρὶν καὶ αὐτὴ ἡ φιλοσοφία φθάσῃ τὴν ὑψηλὴν ταύτην περιωπὴν. Εἰσαγομένη νεωστὶ ἔχει ἀνάγκην νὰ κερδήσῃ τὴν καινὴν ὑπόληψιν καὶ ἀρκεῖ ἐπὶ τοῦ παρόντος ὅτι δίδει εἰς τὸν ἀνθρωπίνον νοῦν τὴν ἱκανοποίησιν νὰ κάμῃ χρῆσιν τῶν δυνάμεών του μολονότι πρὸς ἀπλὴν ἐπίδειξιν. Πᾶσα προπαρασκευαστικὴ διδασκαλία πρὸς ταῦτο μόνον χρησιμεύει, ἕως ὅτου νὰ ἔλθῃ ἡ ὥρα τῆς ἐφαρμογῆς. Ἡ φιλοσοφία ὑπηρετοῦσα τοιοῦτοτρόπως εἰς τὴν θεολογίαν, χρησιμεύει ἢ νὰ ἐπιμαχῆ μετὰ τὰ ἴδια τῶν ὅπλα τοῦς θύραθεν, ἢ ν' ἀναπαύσῃ τὰ σκεπτικὰς συνειδήσεις, ὅταν ὁ ἐπιπόλαιος σκεπτικισμὸς τῶν συνίσταται εἰς τὸ δὲν παραδέχονται — ἐκ τοῦ προχείρου καὶ δὲν κλίνουν εὐκόλως τὴν κεφαλὴν.

Εἰς τρία μέρη διαιρεῖ τὴν Μεταφυσικὴν τοῦ ὁ Συγγραφέως, εἰς τὴν Ὀντολογίαν, Κοσμολογίαν, καὶ Ψυχολογίαν. Δείπει ἐν τούτοις ἡ λογικὴ κατασκευὴ, τοῦτέστιν ἡ προπαρασκευὴ τοῦ ἰδίου μας λόγου εἰς τὸ νὰ συνδεθῇ μετὰ τοιαῦτα ὑψηλά προβλήματα. Ἀμέτωπος προβαίνει εἰς τὸ ἔργον τοῦ χωρὶς νὰ ἐξετάσῃ διὰ ποίας ὁδοῦ. Τοῦτο πάσχει πᾶσα διαχώρισις τῆς Λογικῆς ἀπὸ τῆς Μεταφυσικῆς, τῆς ὁποίας τὸ σχετικόν, μονομερῶς λαμβανομένης, ἀπέδειξεν ὁ Κάντιος, μὴ προβάς καὶ αὐτὸς πέραν τῆς ἀπλῆς κριτικῆς. Π. χ. ἡ διακόσμησις τοῦ παντός ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὴν βούλησιν τοῦ Θεοῦ (χιβ'), διότι ὁ κόσμος εἶναι τρεπτός καὶ διατὶ εἶναι τρεπτός; — διότι τὸ ἀτρεπτόν εἶναι ἀπλοῦν (υγ'), ἐνῶ πᾶσα σύνθεσις προϋποθέτει τὰ στοιχεῖα τῆς συνθέσεως καὶ τὴν τούτων τροπὴν (σισι'). Ἐδῶ περιπίπτει ὁ Εὐγένιος εἰς περιέργους ἀντιφάσεις, τὰς ὁποίας νομίζει ὅτι ἀποφεύγει, διότι ἀπομακρύνει τοῦς ἀντιφατικοὺς ἔρους. Ἡ ἀντινομία ὑπάρχει μετὰ τὴν κινήσεως καὶ ἀκινήσεως. Ἀποδίδων τὴν ἀκινήσειαν εἰς τὸν Θεόν καὶ τὴν κινήσειαν εἰς τὸν

κόσμον, ἐρησυχάζει. Ἀλλὰ πόθεν ἔχει ὁ κόσμος τὴν κινήσειαν; — Βεβαίως ἀπὸ τὸν Θεόν. — Ἄρα ὁ Θεὸς εἶναι ἀμφοτέρως καὶ ἀκινήσιος καὶ κινήσιος. Τοιοῦτοτρόπως λέγει καὶ ὁ Ἀριστοτέλης, τὸν ὁποῖον ἀναρμόδιως ἐπικαλεῖται ἐνταῦθα (σιθ'): «ἐπὶ δὲ τὸ ἀκινούμενον καὶ κινεῖν, καὶ μέσον τοῦτον ἐστὶ τι ὁ αὐτὸ κινούμενον κινεῖ, αἰθῖον καὶ οὐσία καὶ ἐνέργεια αὐτὰ (1).» Τὸ χρῆζον λύσεως ζήτημα εἶναι ἄρα πῶς συμβιβάζονται κινήσις καὶ ἀκινήσιος, ἀδιαφόρως ἀν' θέσει τις αὐτὰς ἐντὸς τοῦ Θεοῦ, ἢ ἐντὸς τοῦ κόσμου, διότι κόσμος ἐν συνεχεῖ κινῆται εἶναι τὸ χάος, καὶ Θεὸς ἐν ἀκινήσειαν εἶναι τὸ μηδέν.

Ἡ αὐτὴ ἀντιφάσις ὑπάρχει καὶ εἰς τὴν λέξιν νόμος ἢ διακόσμησις, διότι τὸ διακοσμούμενον ἢ εἰς νόμον ὑποκείμενον εἶναι σύνθετον, ὥστε ὀλη ἢ μακρὰ περιόδεῖα ἀπὸ τὸ ἀτρεπτόν εἰς τὸ ἀπλοῦν καὶ ἀπὸ τὸ ἀπλοῦν εἰς τὸ πρόπαντὸς ἄλλου ὄν, εἶναι ματαίολογία διὰ νὰ τεθοῦν εἰς κινήσειαν ὅλοι οἱ ὅροι τῆς Σχολῆς. Ὁ νόμος εἶναι λοιπὸν ἡ σχέσις τοῦ συνθέτου πράγματος ἄλλ' ὅταν ἡ σχέσις ὑπόκηται εἰς καθημερινὴν ἀλλοίωσιν, λέγομεν ὅτι στερεῖται νόμου καὶ εὐρίσκειται εἰς ἀναρχίαν. Οὔτε θέλει εἶπει τις, ὅτι ἡ ἄλλοι σκεπτικὴ κατάσταση διαρκούσα μακρὸν χρόνον, δύναται νὰ θεωρηθῇ ὡς νόμος, διότι, προκειμένου λόγου περὶ αἰωνίου, οἱ αἰῶνες εἶναι ἐλάχιστα μόρια χρόνου. Πῶς συμβιβάζεται λοιπὸν ὁ νόμος καὶ ἡ διακόσμησις μετὰ τὸ τρεπτόν; Ὁ Εὐγένιος ὄχι μόνον δὲν δοκιμάζει ν' ἀτενίσῃ τοιαύτας ἀντινομίας θαρράλειως, καθὼς ὁ σύγχρονός του Κάντιος, ἀλλ' ἀποδοκιμάζει πάντα σκεπτικισμὸν καὶ αὐτὸν τὸν εὐσεβῆ τοῦ Καρτεσιου. «Πρὸς ἡδὲ τούτοις καὶ τὸν τῆς Γαλλικῆς αἰρέσεως ἐξάρχοντα » Καρτεσιον) τὸν αὐτὸ αὐτοῦ τῷ ἔνῳ θεσμῷ τοῦ » περὶ ὅτου οὐδ' ἀπλῶς ἀπαξ γούν δεῖν ἐνδοιάζειν, εἰς » Κυνόσαργες ἰποπέμψομεν (υοά').»

Τὸ αὐτὸ ζήτημα περὶ αἰτιότητος τοῦ κόσμου ἀναπτύσσει καὶ εἰς πραγματείαν ἐν εἰδὲ ἐπιστολῆς πρὸς ἀνασκευὴν τοῦ συμπήματος τῶν Ὀκελλιτῶν (2), Νέας ιδέας δὲν ἀπντῶμεν, ἀλλὰ ῥητῶς ὁμολογεῖ αὐτόθι, ὅτι δὲν δύναται ὁ φιλόσοφος νὰ δεχθῇ τὴν ἀντιφάσιν, ὅτι τὸ αὐτὸ πρᾶγμα εἶναι ἀκίνητον καὶ αὐτοκίνητον, ἀδρανὲς καὶ δραστήριον, τρεπτόν καὶ ἀναλλοίωτον κ.τ.λ. Δὲν ἐρωτᾷ ἐν τούτοις ἑαυτὸν ἂν δύναται ν' ἀρνηθῇ τοῦτο περὶ τοῦ Θεοῦ.

Διατρέχοντες ἀναλυτικώτερον τὸ Σύγγραμμα τῆς Μεταφυσικῆς, ἐίπομεν εἰς τὸ Α' τμήμα, τοῦτέστι τὴν Ὀντολογίαν, ἀπλῶς ἀπορισμοὺς περὶ Ἀρχῶν καὶ αἰτίων, ἐνδεχομένου καὶ ἀναγκαίου, ταυτότητος καὶ ἀντιθέσεως, ἀληθείας καὶ τάξεως κτλ. Τοῦς ἀπορισμοὺς τούτους, κατηγορικῶς ἐκτεθειμένους εἰς Θεωρήματα Λακωνικὰ, ἀκολουθοῦν Σχόλια, περιέχοντα ἀποσπάσματα διεξοδικὰ τῶν ἀρχαίων φιλοσόφων τῶν νεωτέρων ὁμοῦς μάλις γίνεται μνεῖα. Ὁ Ἀριστοτέλης ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον εἶναι ὁ κλητευόμενος μάρτυς. Εἰς

[1] Μεταφυσικὰ βιβ. Α'. [τόμ. Β. σελ. 1072 ἐκδ. Βακκέρου].

[2] Ἐτυμολογία ὡς Περιήγησις εἰς τὸν Β'. τόμος τῆς Φιλοσοφίας Ἀδαλεσχίας.

τὸ ἐπόμενον τμήμα τῆς Κοσμολογίας ἄλλῃ ἢ συζήτησις περιστρέφεται σχεδὸν εἰς δύο ζητήματα κενά, ἂν ὁ κόσμος εἶναι αἰώνιος καὶ ἂν οἱ νόμοι αὐτοῦ ἐξαρτῶνται ἀπὸ τῆν βούλησιν τοῦ Θεοῦ, ὄντας τρεπτοί. Μεταξὺ τῶν δύο τούτων ζητημάτων πραγματεύεται περὶ χρόνου, τόπου καὶ κινήσεως. Περιέρχον διμῶς εἶναι ὅταν ἀναγινώσκωμεν κατοπιν, ὅτι «Ἄπας διά-κοσμος ὅς ἂν ὑρεσθῆκῃς ἢ, εἴη ἂν καὶ μεταφυσικῶς «τέλειος ἐξ ἀνάγκης (φ').» Ἐὰν ὁμῶς ἡ τρεπτή διακόσμησις εἶναι μεταφυσικῶς τε λεία, τότε ἐξ ἀνάγκης ἡ μεταφυσικὴ εἶναι αἰτεῖς.

Τὸ τρίτον τμήμα περὶ τῆς ψυχολογίας καταγίνεται κυρίως εἰς τὴν ἀρητικὴν ἀπόδειξιν, ὅτι ἡ ψυχὴ δὲν εἶναι σωματικὴ. Τὰ περαιτέρω εἶναι ἐντελῶς σχετικὰ καὶ ἀόριστα, διότι τί σημαίνει ὁ ὀρισμός ὅτι «Ἐντελέχεια τοῦ καθ' ἡμᾶς ὀργανικοῦ σώματος τὴν «λογικὴν ψυχὴν λέγεσθαι δώσομεν (ψλ').» Καὶ ἄλλα σώματα καὶ μὴ ὀργανικὰ ἔχουν ἐντελέχειαν, πῶς διακρίνονται ὁμῶς αἱ ἐντελέχειαι αὗται; — Ἐπίσης εἶναι ἀόριστα καὶ σχετικὰ τὰ περὶ τῶν δυνάμεων τῆς λογικῆς ψυχῆς. Περὶ τοῦ νοῦ δὲν εὐρίσκωμεν ὀρισμὸν, εἰμὴ μόνον ὅτι ἡ λογικὴ ψυχὴ δύναται νὰ ἐνεργήσῃ γνωστικῶς, ἀπληλαγμένη πάσῃ ὕλης, ὅτι αἱ εἶναι ἀποκτῶνται καθόσον ἡ ψυχὴ στρέφεται πρὸς ἐκυτὴν καὶ τὰς ἐνεργείας τῆς, ἡ καθόσον προσέχει εἰς ἐξωτερικὰ σώματα. Ὅτι αἱ τῆς λογικῆς ψυχῆς γνωστικαὶ ἀντιλήψεις, αἱ ἄνευ, ἢ καὶ μετὰ φαντασίας, εἶναι ἐνεργεῖαι καὶ ὄχι παθήσεις κ. τ. λ. κ. τ. λ. Μανθάνομεν τοιοῦτοτρόπως τινὰς ιδιότητας ἀφρημένους, χωρὶς νὰ εἰσχωρήσωμεν εἰς τὸ ἄδυτον αὐτό. Πῶς ὁ νοῦς ἀντιλαμβάνεται τῆς ἀληθείας, ὑπερnikῶν τὸ κάλυμμα τοῦ σώματος καὶ πῶς ἔχει τὴν βεβαιότητα περὶ τῆς ἀποκτῆτέως τῆς, θετικῆν καὶ ἀπόλυτον, περὶ τούτου οὐδὲν ἀπαντῶμεν.

Με ὀλίγας λέξεις δυνάμεθα νὰ εἰπώμεν ὅτι τὰ Στοιχεῖα τῆς Μεταφυσικῆς ἠθέλον εἶσθαι πολὺ χρήσιμα διὰ τὴν ἀνωτέραν ἐκπαίδευσιν τῶν νέων, ἀκινδύνως προπαρασκευάζοντι τὴν συζήτησιν καὶ στερεόνοντα εἰς τὸ δόγμα, εἴαν ἡ ἀρχαία γλῶσσα καὶ αἱ διεξοδικαὶ παραπομπαὶ δὲν καθίστανον τὸ ἔργον δύσχερον. Ἐκ τούτου δυνάμεθα νὰ ἐνοήσωμεν διατί δὲν εἰσιεχώρησαν εἰς τὰ Σχολεῖα, μόλονότι διενεμήθησαν δωρεάν.

Εἰς τὸ βαθύ του γῆρας ὁ Εὐγένιος κατέβη εἰς τὴν Φυσικὴν σπουδαίως. Ἡ Ἀκαδημία τῆς Περουπόλεως συνεβάδιζε μετὰ τὴν Εὐρωπαϊκὴν πρόσδοον κατὰ τὴν ἐπιστήμην ταύτην, καὶ ὁ Εὐγένιος δὲν ἄφινε τὴν εὐκαρίαν νὰ παρελθῇ, ὅταν ἐπρόκειτο νὰ ἐκτείνῃ τὰς γνώσεις του. Καταγὰς τῆς Φιλοσοφικῆς μεθόδου, ὥστε νὰ συνάπτῃ ὑπὸ γενικὴν κατηγορίαν τὰ καθέκαστα καὶ νὰ ἐπιβλέπῃ τὸν σύνδεσμὸν τῶν, δὲν εἶχε δυσκολίαν νὰ κατατάξῃ τὰς γνώσεις του πρὸς ἀπαρτισμὸν τῆς ἐπιστήμης καὶ δὲν ἐπέζητο ἀπὸ τὸ πλῆθος αὐτῶν. Τὸ περὶ φυσικῆς σύγγραμμά του ἐπέγραψε παραδοξῶς πως, «Τὰ ἀρέσκοντα ταῖς φιλοσόφοις,» ἐπιγραφῆ, ἣτις ἠδύνατο ν' ἀρέσκῃ εἰς ἐκείνην τὴν ἐποχὴν. Ὁ φιλόσοφος Ἀρχιερεὺς δὲν ἀνῆκεν εἰς τὴν τάξιν τῶν συγκαταβατικῶν ἀνθρώπων, οἵτινες περικόπτουν τὴν ἐπιστήμην διὰ παντὸς μηχανικοῦ μέσου,

ὥστε νὰ τὴν εἰσάξουν εἰς τὰς στενάς ἐκείνας κεφαλὰς, τὰ ἄμεινῆνὰ κάρηνα, εἰς τὰ ὅποια πολὺ ὀλίγα πράγματα ἔχουν εἰσοδόν. Ἡ ἐπιστήμη εἶχε δι' αὐτὸν ἰδίαν ἀξίαν καὶ ἐμμονον σκοπὸν, νὰ λύσῃ τὰ προβλήματα τῆς ἀνθρωπίνου νοήσεως, χωρὶς νὰ ὀπισθοδρομῇ δειλιῶσα οὔτε ἀπὸ ὕψους, οὔτε ἀπὸ βάθους, οὔτε διότι ὁ κοινὸς ὄμιλος δὲν δύναται νὰ συνακολουθήσῃ ἐπευφημῶν. Σήμερον ἡ ἐπιστήμη ἐπανέρχεται πάλιν εἰς τὰς ὁδοὺς τῆς δημοτικότητός της, ἀλλ' ἐπιτυγχάνει μόνον δι' ἐκείνων, οἵτινες διὰ τῆς σαφηνείας δύνανται νὰ καταστήσουν εἰς τὰ πλῆθη τὰ δεινότερα προβλήματα εὐπρόσιτα, ἐνῶ οἱ λοιποὶ περιπίπτουν εἰς ἀνούσιον ἐκανάληψιν τῶν τετριμμένων.

Εἰς τὰ ἀρέσκοντα τοῖς φιλοσόφοις προτάττει ὁ Συγγραφεὺς τὸ μεταφυσικὸν ζήτημα, ἂν ἡ ὕλη εἶναι ἀπλή ἢ σύνθετος. Ἀπλή δὲν δύναται νὰ εἶναι, διότι πόθεν ἡ ποικιλία; — Ἀν δεχθῆ τις ὅτι εἶναι σύνθετος, δὲν εὐρίσκει πέρας, οὔτε εἰς αὐτὴν τὴν θεωρίαν τῶν ἀτόμων. Καθότι ἐὰν εἴπῃ τις ὅτι εἶναι σύνθετος ἀπὸ μέρη, τότε ὑπάρχει διαφορὰ μετὰ αὐτῶν, ὥστε ἕκαστον τούτων εἶναι πάλιν σύνθετον, καθὸ μέρος περιέχον διαφορὰν καὶ οὕτω καθεξῆς εἰς τὸ ἐπ' ἀπειρον. Μάλιστα ἡ ὕλη βοηθεῖ τὴν ἰδέαν ταύτην διότι δὲν ὑπάρχει μέρος αὐτῆς μὴ δυνάμενον νὰ ὑποδιαιρεθῇ.

Ὁ Εὐγένιος δὲν δέχεται πρὸς λύσιν τῆς ἀντινομίας ταύτης τὰς μονάδας τοῦ Λειβνιτίου, αἵτινες εἶναι ἀπλῶς θεωρητικὴ κατασκευὴ. Ἐκαστον πρᾶγμα κατὰ τὸ σύστημα τοῦτο ἀποτελεῖ τὴν αὐτὴν μονάδα καὶ ἡ διαφορὰ συνίσταται εἰς τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον τῆς ἀναπτύξεως, χρεωστούμενης εἰς τὴν προσυστηθεῖσαν ἀρμονίαν (harmonie préétablie). Ἡ διαφορὰ μετὰ τῶν πρᾶγμάτων, εἶναι τοιοῦτοτρόπως σχετικὴ καὶ πᾶς δεσμός πρὸς ἀληθῆ ἐπαυσε, διότι ἕκαστον ἠδύνατο νὰ ἦναι τὸ πᾶν, ἡ δὲ προσυστηθεῖσα ἀρμονία εἶναι ἐξωτερικὸν λῆμμα, διὰ νὰ δύναται τις νὰ νοήσῃ ὅτι συνυπάρχουν. Ἡ ἀρμονία εἶναι ξένη πρὸς τὰ καθέκαστα, τὰ ὅποια περιστέλλει, ἐκομένως δὲν εἶναι ἡ ἀλήθεια τῶν καὶ καταθλίβει ἐκεῖνα, τὰ ὅποια ἐμποδίζει ν' ἀναπτυχθῶν, ὄχι δι' ἄλλον λόγον, πρὸς ὅτι ἂν ἕκαστον ἀπελάμβανε τὴν πλήρη ἀνάπτυξιν του, ἔπρεπε ν' ἀπορροφήσῃ τὰ ἄλλα, ἢ ν' ἀπορροφήθῃ. Ἀμα ἐκλείψῃ διὰ τῆς ἐντελοῦς ἀναπτύξεως πᾶσα διαφορὰ μετὰ τῶν, ἣτις εἶναι μόνον κατὰ τὸ φαινόμενον, τὸ σύστημα τοῦ Λειβνιτίου δὲν λέγει πλέον τι. Ταῦτο τὸ γᾶσμα τοῦ συστήματος ἐννοοῦσιν ὁ Λειβνίτιος νὰ καλύψῃ διὰ τοῦ ἀπο μηχανῆς Θεοῦ, τῆς προσυστηθεῖσης ἀρμονίας, ἣτις δὲν μᾶς ἐξηγεῖ τὰς διαφορὰς κατ' οὐσίαν, τούτῃστι πόθεν αἱ πολλαὶ μονάδες. Καὶ αὐτῶν τὸ πλῆθος εἶναι λοιπὸν λῆμμα, ἐκτὸς τῆς ἐσωτερικῆς ἀντιφάσεώς των, ὅτι εἶναι σύνθετοι καὶ ἐκομένως περιέχουν ἄλλας μονάδας καὶ οὕτω καθεξῆς.

Εἶναι ἀληθές ὅτι ὁ Εὐγένιος δὲν ἀπαντᾷ μετὰ ταύτας ἀντιρροήσεις, ἀλλ' ἡ σημαντικώτερον αὐτοῦ ταῦτο σκοπεῖ, ὅτι ἡ διαφορὰ μετὰ τοῦ λογικοῦ καὶ ἀλόγου ὄντος εἶναι οὐσιώδης, ἐνῶ ὁ Λειβνίτιος παραδέχεται μόνον διαφορὰν κατὰ τὸ φαινόμενον. Τούτῃστι εἰ

ένος λήμματος καταστρέφει άλλο λήμμα (1). Προτιμᾷ λοιπὸν ὁ Συγγραφεὺς τῆς Φυσικῆς τὸ δόγμα τοῦ Νεύτωνος, τὸ ὁποῖον δὲν ἐγγίζει, ὡς γοητικὸν οἰκοδόμημα, μὲ τὴν κεφαλὴν τὰ νέφη, ἀλλὰ ἐπαρκεῖται μὲ σχετικὴν ἀλήθειαν συνάπτουσαν κατὰ πιθανὸν τρόπον τὸ πλῆθος τῶν φαινόμενων.

Κατὰ τὸ σύστημα τοῦτο ὑπάρχουν μόρια πρωτόγονα, ἔχοντα διαφόρους ιδιότητες, τὰ ὁποῖα συντιθέμενα, ἢ ἕκαστον μὲ τὸ εἶδος του, ἢ μεταξὺ τῶν, ἀποτελοῦν τὰ διάφορα σώματα. Δὲν περιπίπτει, λέγει ὁ Εὐγένιος, εἰς τὴν ὁμοιομέρειαν τοῦ Ἀναξαγόρου, διότι περιλαμβάνει καὶ τὴν ἄλλεωμέρειαν, οὔτε ἀποκτανᾶται εἰς τὸ σύστημα τῶν ἀτόμων τοῦ Δημοκρίτου καὶ Ἐπικούρου, διότι ἔχει ὠρισμένα μόρια καὶ πλεόν οὐ. Δὲν εὐτυχεῖ ἐν τούτοις ἢ ἀπαλλάξῃ τὸν Νεύτωνα ἀπὸ τῆν ἀντιφασίαν, ὅτι πάλιν παραδειχτα μέρη σύνθετα ἐκ τῆς διαφορᾶς πῶν, ἀλλ' ἀνυπομόνως ἀποκρούων τὸν Ἀριστοτέλην, λέγει ὅτι ἡ ὕλη εἶναι σύνθετος. Ὁ φιλόσοφος ἐν τούτοις χρεωπτεῖ νὰ ἐμμεῖνῃ, λέγων πάθεν ἡ σύνθεσις καὶ ὁ δεσμὸς. Ἡ ἀντινομία αὕτη δὲν εἶχεν ἀκόμη ἀναχθῆ εἰς τὰ ἀπ' αὐτοῦ στοιχεῖα τῆς, ὅπως τὴν διετύπωσεν ὁ Σχέλιγγ, ὅστις ὤρισε τὴν ὕλην, ὡς τὴν ἀντίφασιν καθ' ἑαυτὴν τοῦ εἶδους καὶ τῆς ἐκτάσεως, τῆς δυνάμεως καὶ τῆς πραγματικότητος, τοῦ ὅλου καὶ τοῦ μέρους. Τοῦτο τὸ θέαμα παριστάνει ἡ φύσις εἰς τὸ πρῶτον τῶν σηνῶν τῆς, ὅτι ποθεῖ πάντοτε τὸ κέντρον τῆς καὶ τὴν ἐνότητα τῆς καὶ ἀκαθέκτως κοπιᾷ νὰ συνέλθῃ εἰς ἐαυτὴν, ἀλλὰ τοῦτο τελεῖται μόνον ἐντὸς τῆς ἀνθρωπίνου συνειδήσεως. Οὕτω τὰ ὕλικά ὄντα εἶναι ὅλα ἐκτὸς ἀλλήλων κεχωρισμένα καὶ μόλαταῦτα σπυροῦν πρὸς ἀλλήλα διὰ τοῦ νόμου τῆς βαρύτητος, διὰ τοῦ νόμου τῆς ἔλξεως, διὰ τῆς γημικῆς συνθέσεως, ἀλλ' ἡ συνάντησις τῶν εἶναι καὶ ἡ καταστροφή τῶν. Μόνῃ ἡ νόσις ἐκτείνεται διὰ πάντων, χωρὶς νὰ ἐξέλθῃ ἐκείτης καὶ ἐντὸς τοῦ ἐτέρου εἶναι ἐαυτῆς ἢ ἀπειρος ἀπόλαυσις. Πρέπει νὰ ὁμολογήσωμεν ὅτι τὸ τελειότερον ἔργον τοῦ Εὐγενίου εἶναι ἡ Φυσικὴ του, καθότι περιέχει ὅλας τὰς τελευταίας ἐρεῦνας τῆς ἐποχῆς του. Με μεθοδικὴν τάξιν ἐξετάζει τὰ περὶ κινήσεως, προσβολῆς καὶ βαρύτητος σωμάτων, περὶ ἠλεκτρισμοῦ καὶ ἐφελκύσεως, περὶ βρωστῶν καὶ φωτός. Τὴν αὐτὴν τάξιν ἀπαντᾷ τις καὶ σήμερον εἰς τὰ ἐπιστημονικὰ περὶ Φυσικῆς συγγράμματα, μὲ τὴν διαφορὰν ὅτι ἕκαστον τῶν κεφαλαίων τούτων ἐπλουτίσθη μὲ νέας ἀνκαλύψεις, διὰ τῶν ὁποίων πολλάκις ριζικῶς ἐτροποποιήθησαν αἱ ὑπάρχουσαι γνώσεις (2).

Καθὼς οἱ εὐποροὶ καὶ αὐτοὶ οἱ Βασιλεῖς τὰς ὥρας

τῆς ἀναπαύσεως ἐξοδεύουσιν εἰς τερπνὰ ἀγροκήπια μεταξὺ ἀνθέων ἀπολαμβάνοντες τὰ ἀνεξάντλητα θελήγητρα τῆς φύσεως, οὕτως ὁ Εὐγένιος κατεγένητο εἰς τὴν φιλολογίαν. Ἐν προῖν τοιαύτης διαχύσεως, τὰς μεταφράσεις τῶν καθ' Ὅμηρον Ἀρχαιοτήτων καὶ τῶν Κερκυραϊκῶν, ἀφιέρωσεν εἰς τὴν νέαν Πολιτοκρατείαν τῆς κτανήσου. Αἱ Κερκυραϊκῆ Ἀρχαιοτήτες συνεγράφησαν παρὰ τοῦ Ἑνετοῦ Κοιτίνου, ποτὲ Λατίνου Ἀρχιεπισκόπου Κερκύρας, ὅστις ἐσεδάσθη πλεόν τῶν συμπολιτῶν του τὰς ἱστορικὰς ἀναμνήσεις τοῦ τόπου τούτου, ὥστε καὶ μετὰ τὴν ἐξωσιν τῶν Ἑνετῶν, ἠδύνατο ἢ ἀφιερῶθῃ τὸ ἔργον του ὡς δῶρον παιδικῆς στοργῆς πρὸς τὴν πατρίδα.

Τὸ δεύτερον προῖν φιλολογικῆς ψυχγωγίας ὑπῆρξεν ἡ μετάφρασις τῆς Αἰνιάδος, καὶ τῶν Γεωργικῶν τοῦ Οὐδύργιλιου, εἰς ἐπικὸν λόγον, ἅτινα δεικνύουσιν πόσῃν τριβῇ τῆς ἀρχαίας ἠρωϊκῆς ποιητικῆς εἶχεν ὁ Εὐγένιος, ὥστε νὰ μεταποιήτῃ τὴν γλῶσσαν τοῦ Μάρωνος εἰς τὴν τοῦ Μελητιγενεοῦ. Εἰς τὴν Αἰκατερίνην ἀφιέρωσεν τὸ ἐπικὸν τοῦτο κῶμημα, δῶρον ἕξιν Βασιλεως.

Εἶναι δύσκολον νὰ ἐπικρίνῃ τις τοιοῦτον ἔργον. Κυρίως πρόκειται νὰ ἐξετάσῃ ἂν ὁ μεταφραστὴς βραβύδος ἐνεδύθη δλόκληρον τὴν ἀρχαίαν ἀπλοικὴν ἐσθῆτα τῆς ἐποποιίας, ἢ συνέγραψε νέον κέντρονα, καὶ ἂν, μεταβάλλων τὴν φωνὴν, δὲν μετήλλαξε τὴν μελωδικὴν χάριν τοῦ πρωτοτύπου. Πρέπει νὰ ὁμολογήσωμεν ὅτι δὲν ἐπέτυχε πάντοτε εἰς ἀρότερα. Ἐν τούτοις δὲν ἐφάνη πολὺ κατώτερος τοῦ διπλοῦ προβλήματος τῆς μεταφράσεως καὶ ἀπομιμήσεως.

Ἡ ἀκριβὴς ἀνάγνωσις θέλει πληροφορήτῃ ἕκαστον ὅτι ὁ Εὐγένιος ἐνίκηθῃ ἀπὸ τὰς δυσχερείας ἐκείνας, αἵτινες εἶναι εἰς τὴν φύσιν αὐτὴν τοῦ πράγματος.

Ἄς σημειώσωμεν ὅτι ἡ ἀνάγνωσις τῶν ἀρχαίων ἐπικῶν συνοδεύετῃ πάντοτε μὲ τὸ αἰσθημα, τὸ ὁποῖον γεννᾷ ἡ ταλειότης. Καὶ αὐτὰ τὰ σφάλματα τῶν ἀντιγραφέων ἐνίοτε θαυμάζομεν, ἐν ᾧ εἰς πᾶσαν τῶν νεωτέρων ἀπόπεραν προτερχόμεθα μὲ ἀκούσιον δυσπιστίαν, ἥτις μᾶς διαρθεῖρει τὴν ἔδονῃν. Τοῦτο πάσχομεν τοῦλάχιστον οἱ ἀμόητοι, οἱ μεμνημένοι ὅμως διατραπτόνται ἀπὸ τῆς ἰδίαν κρείττονος ἐπιτυχίας (1).

Τὰς Θεολογικὰς του μελέτας δὲν βλέπομεν νὰ διέκοψῃ πώποτε, ἀκλουθῶν πάντοτε τὸ αὐτὸ ἀξίωμα ὅτι δὲν ἀρκεῖ μόνον νὰ ἐπαναλαμβάνῃ τις κατὰ γράμμα τὴν θεῖαν παράδοσιν, ἀλλὰ, ὡς μέλος ὠρισμένης κοινωνίας, καὶ προελθὼν ἐκ τοῦ μέτου αὐτῆς, κατέχεται ἀπὸ πνεῦμα, τὸ ὁποῖον δὲν δύναται νὰ διατηρήσῃ κεχωρισμένον τῶν θρησκευτικῶν ἀναλλοιωτῶν παραδόσεων, καθ' ἑαυτὸν τρόπον τινὰ διεκλῶς, ἄλλως φρονῶν ὡς ἄνθρωπος καὶ ἄλλως ὡς χριστιανός. Τοῦτο εἶναι ἡ ὑπόκρισις, τὴν ὁποῖαν εὐτυχημότερον ἀποκαλοῦν οἰκονομίαν, τὸ νὰ ἔχη τις ἄλλην πεποιθήσιν δι' ἐαυτὸν ἐνδόμυχον καὶ ἄλλην φαινομένην καὶ διὰ

[1] «Πρώτη γὰρ ὑμνήσθη ἐν ἡμῖν ἡ πρωτιάτη μοῦδος τὸ θεῖον ποιητὴ τιμαμένη, τὸ γε μὴν δεύτερον εἶναι τῶν λογικῶν μονάδων καὶ τὸ τρίτον ἐκ τῶν ἀλόγων πῶς πάντα τὰ ὄντα αἱ μὲν διακεκριμένως καὶ δὲ μὴ διακεκριμένως περιέκεινται παριστάνει; εἰ μὲν τοῦτο νοεῖται, τοῦ, ἔρα εὐμοιρησούσι καὶ τὰ κτήνη, εἰ δὲ ἄλλο τὸ παριστάνειν, οὐκ ἐπαγεται τὸ εὐδαιμονία γινώσκοντα τῶν λογικῶν μονάδων, ἀδικεῖ ἐπὶ τὸ νοεῖν.» πλ. 36

[2] Τα περὶ καλῶν ἐργῶν ἐγγράφη πρὸς τὸν Ἐπίσκοπον Καμπανίας Θεόφιλον, ἐνᾷ ἔκομη ὁ Εὐγένιος ἦτο Ἱεροδιάκονος, ἐτυπώθη δὲ παρὰ τοῦ Αἰνιάδος εἰς τὴν Σαλλογὴν τῶν Ἀνεκδότων.

[1] Ἐκ τῆς εὐτυχεστέρων ἐπικῶν μετάφρασιν τῆς Ἰλίου Πέρσεως, παρὰ τοῦ Κ. Φιλιππῆ.

τα πλήθος. Ὁ ἀληθὴς ἄνθρωπος καὶ ὁ ἀληθὴς χριστιανὸς εἶναι πρὸ πάντων μετ' ἐαυτοῦ σύμφωνος, διὰ τοῦτο ὁμῶς εἶναι ἀνάγκη ὅ,τι ὡς ἑτερογενεῖς παρίσταται ἐντὸς τῆς συνειδήσεώς του, νὰ τὸ ἀναύτη ὄχι διαμένων εἰς τὴν ἀντίφασιν, ἀλλὰ προχωρῶν μετ' ἡσυχίας εἰς τὴν λύσιν καὶ ἁρμονίαν.

Ἀκλόνητος κατὰ τοῦτο εἰς τὴν ιδέαν του, ὅτι ὁ χριστιανισμὸς εἶναι ἡ θρησκεία τοῦ λόγου, ἠγάπα τὴν ἔρευναν καὶ δὲν ἐδίσταζε νὰ μεταδώσῃ τὴν περὶ αὐτῆς ὄρεξιν εἰς τὸ ἔθνος του. Περὶερχον κατὰ τοῦτο εἶναι τὸ *Spartian Βιβρίον*, τοῦ ὁποίου ἡ ἐπιγραφή ἐλήφθη ἀπὸ τὸν ἐκκλησιαστικὸν (κεφ. β'. 12). «Τὸ Ἑσπαρτίον κῦρτον οὐ ταχέως ἀποβράγῃσεται,» καὶ τὸ ὁποῖον περιέχει μεταφράσεις, εἰς γλαφυρωτάτην ἀπλῆν γλῶσσαν, τριῶν διατριβῶν. Ἡ πρώτη, περὶ θεολογίας τοῦ χριστιανισμοῦ, εἶναι τοῦ Ἀγγλου Σωμῶμ Γουνοσίου. Ἡ δευτέρα, περὶ τοῦ Αὐτοπίστου τῶν Κόσμογελεσιῶν παρὰ τοῦ Δεαυσόβρου, καὶ ἡ τρίτη περὶ τῆς γενεαλογίας τοῦ Χριστοῦ, παρὰ τοῦ Αὐγ. Καλμέτου. Ἐκ τούτου βλέπομεν ὅτι δὲν ἐδίσταζε νὰ δεχθῆ καὶ ἀπὸ ἑτεροδόξου τὰ εἰς τὴν πίστιν ὠφέλιμα!

Ἄλλο σύγγραμμα αὐτῆς τῆς ἐποχῆς εἶναι ἡ Φιλόθεος Ἀδολοχία, ἔχουσα ἀντικείμενον τὴν ἐρμηνείαν τῆς πεντατεύχου καὶ προσημαζομένη μετὰ, «Ἐρευνῆτε τὰς γραφάς.» Ἡ δὲν εἶναι ὁμῶς ἀπλῆ ἐρμηνεία λέξεων, ἀλλὰ μᾶλλον ἀποτελεῖ ἀρχαιολογίαν Ἑβραϊκὴν, εἰάν μόνον ἤθελέ τις ἀλλέως νὰ κατατάξῃ τὴν ὕλην. Εἶναι ἔργον συλλογῆς, τὸ ὁποῖον μᾶς δεῖκνυει ὅτι ποτὲ ὁ Εὐγένιος δὲν ἐνησχολεῖτο εἰς μελέτας χωρὶς νὰ λαμβάνῃ σημειώσεις, ἐκ τῶν ὁποίων μετὰ ταῦτα προέκυπτον συγγράμματα. Εἶναι γεγραμμένον εἰς ἀπλῆν γλῶσσαν, κλίνουσαν μᾶλλον πρὸς τὴν ἀρχαίαν, ἀλλὰ πάντοτε ὀλιγώτερον, παρὰ τὸ σήμερον νομιζόμενον ἐκκλησιαστικὸν ὕφος, ὡς νὰ ἦτον ἴδιον αὐτοῦ ἢ ἀπειροκαλία.

Ἡ περὶ εὐθανασίας διατριβὴ του ἔχει φιλοσοφικὴν ἀφορμὴν, ὡς λόγος παραινέτικος πρὸς τοὺς ἀποδειλιώοντας τὸν θάνατον, ὄχι ὁμῶς περὶ ἀταραξίας, διότι, καθὼς λέγει, εἶναι ἀδύνατον εἰς τὸν ἄνθρωπον νὰ μὴ φοβῆται τὸν θάνατον. Ἐκθέτων κατὰ σειράν τὰ διάφορα παραδείγματα τῆς μεγαλοψυχίας τῶν ἀρχαίων τὰ ἐπικρίνει ἀδίκως, ὅτι ἐξηγοῦνται ἐκ τῆς φιλοδοξίας. Ἐπιτρέπει λοιπὸν λόγους ἡσυχαστικούς μᾶλλον, τὸ ἀφευκτὸν τοῦ θανάτου, τὰς πικρίας τῆς ζωῆς, κτλ. εἰάν δὲν ἐπαυόριε τὰς παντοίας ρήσεις, καταγιγνώσκοντες νὰ τὰς συβρίψῃ διὰ σχετικῶν παρατηρήσεων, ὡστε νὰ τὰς ἀπομνημονεύῃ ὅλας, ἤθελεν ὄρῃσαι περισσότερον τὴν ιδέαν του, ἀντιτάττων τὴν περὶ θανάτου ἐννοιαν τῶν ἀρχαίων εἰς τὴν ἐννοιαν τοῦ χριστιανισμοῦ.

Διὰ τὴν συνειδήσιν τοῦ ἀρχαίου, διὰ τὴν ὁποίαν μεταξὺ θανάτου καὶ πεπερασμένης ζωῆς δὲν ὑπῆρχεν ἔλλαμψις ἀνωτέρου φωτός, ἡ καταφρόνησις αὐτῆς ἦτο ἡ μεγαλοψυχία, ἡ ἐσκεμμένη συναίσθησις τῆς ματαιότητος τῶν ἀνθρωπίνων πραγμάτων (1). Ἡ

μεγαλοψυχία ὁμῶς προήρχετο ἐκ τῆς γενναίας ἀνατροφῆς, ἣτις καθιστᾷ ἕκαστον ὑπερήφανον διὰ τὴν ἰδίαν του ἀξίαν, τὴν ὁποίαν δὲν ἠδύνατο νὰ μεταβάλλῃ ὁ θάνατος, ὡστε νὰ δειλιάσῃ ἐνώπιόν του (2). Ὅστις ἐπρόσφερε θυσίαν τὴν ζωὴν του εἰς τὴν πατρίδα, ἦτον ὅλως ἔμπηρος ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας τῆς, συνισταμένης εἰς τὴν ἐκουσίαν συνυποταγὴν ἐκάστου εἰς τὸν ἁρμονικὸν τοῦ ὅλου δεσμόν. Δὲν ὑπάρχει τι, μετὰ τὸ ὁποῖον νὰ δύναται ν' ἀνταλλαχθῆ ἡ ἐλευθερία, καὶ αὐτῆς τὸ αἰσθημα ἐπλάσε τὴν ἑρωϊκὴν ψυχὴν τοῦ Λεωνίδου. Ἡ αὐταπάρησις, ἡ ἀφοσίωσις ὅλης τῆς ζωῆς εἰς τὰ κοινὰ τῆς πατρίδος συμφέροντα ἦτο ἡ πρώτη ἀρετὴ τοῦ ἀρχαίου πολίτου, καὶ ἡ πρώτη ἠθικὴ βάση τῶν ἀρχαίων κοινωνιῶν, αἵτινες ἀνέδειξαν τοιοῦτους ἄνδρας, ὡστε μόλις τολμῶμεν νὰ συγκρίνωμεν τοὺς ἐπιφανεστέρους τῶν νεωτέρων μετ' ἐκείνους. Ὁ ἄνθρωπος εἶχε μόνον ἀξίαν ὡς πολίτης, καὶ ἡ πόλις ἦτο δι' αὐτὸν τὸ πᾶν. Ἐξ ἐναντίας ἡ πρώτη ιδέα τοῦ χριστιανισμοῦ εἶναι ὅτι ὁ θάνατος ἐνικήθη. Αὐτὸς δ' ἐχθρὸς τῆς κτίσεως, ὅστις τὴν συνακολουθεῖ καθ' ὅλην τὴν ὑπαρξίν τῆς καταστρέφων τὰ ἄτομα, μαραινῶν τὸ ἄνθος καὶ ξηραίνων τὸ δένδρον, ἀρπάζων τὸ τέκνον ἀπὸ τὰς ἀγκάλας τῆς μητρὸς, τὴν μητέρα, τὸν ἄνδρα, τὸν πατέρα ἀπὸ τὴν οἰκογένειαν, δὲν ἔχει ἰδίαν ὑπόστασιν ἐναντίον τῆς ζωτικῆς δυνάμεως, ἀλλὰ διὰ τῆς ζωῆς μόνον ὑπάρχει, τῆς ὁποίας δὲν παρέρχεται ἡ ἀλήθεια, ἀλλὰ ὁ ἄνθρωπος δύναται νὰ κατὰστήσῃ ἰδικὴν του διὰ τοῦ πνεύματος. Ἐὸ πνεῦμα εἶναι ἡ σωτηρία τοῦ ἄτόμου, τὸ ὁποῖον πληροῦται ἐξ αὐτοῦ. Εἰ θέλει περισσότερον ὁ ἄνθρωπος, ὅστις ἀπέκτησε τὴν ἀληθειάν του; — τὰ ἀγαθὰ τῆς γῆς; — Αὐτὰ εἶναι μηδὲν καὶ ἐκείνη τὸ πᾶν. Ὁ θάνατος δὲν ἔχει πλεον διὰ τὸν χριστιανὸν, ὅστις εἶναι μετὰ τὴν συνειδήσιν του ἀναπαυμένος, τὸ ἀσπλαγχνόν, τὸ ὁποῖον εἶχε διὰ τὸν ἐθνικόν. Διὰ τοῦτο ὡς πρὸς τὸν χριστιανὸν ἡ μεγαλοψυχία περὶ τῆς περιφρονητικῆς τοῦ θανάτου εἶναι τύφος, διότι ἡ περιφρόνησις εἶναι τι ἀρνητικόν. Μόνη ἡ αἰώνιος ἀλήθεια σώζει, ἣτις δίδει δύναμιν εἰς τὴν ψυχὴν καὶ ἡ γνησίαν δύναμιν δὲν ἔχει ἀνάγκην ἀπὸ λόγους, ἀλλὰ ἐνεργεῖ εἰς τὴν περίστασιν. Ὁ θάνατος εἶναι λοιπὸν διὰ τὸν χριστιανὸν ἡ στιγμὴ, καθ' ἣν δοκιμάζεται ἡ στερεότης τῆς χριστιανικῆς του πεποιθήσεως καὶ τοιαύτην δὲν ἔχει βεβαίως ὅστις δειλιάσῃ.

Παρακλήσις ἐνοια, ἀληθῶς χριστιανικὴ, ἔκειτο πρὸ τοῦ νοός τοῦ Συγγραφέως, ἀπαιτοῦντος νὰ μὴ εἶναι ἡ ἀφοβία τοῦ θανάτου ἀπλῶς προσωπικὴ ἀναληθία, προτέρημα ἀρνητικόν, ἀλλὰ νὰ προέρχεται ἀπὸ θετικὴν πίστιν. Πρέπει νὰ ὁμολογήσωμεν ἐντούτοις ὅτι ὁ τρόπος τῆς ἐκθέσεως εἶναι τοιοῦτος, ὡστε ἐκ τῆς ἐπικρίσεως τοῦ ἐθνικοῦ φρονήματος ἐξάγει τις μᾶλλον τὴν κυρίαν ἐννοιαν, παρὰ ἐκ τῆς ἐκθέσεως τοῦ χριστιανικοῦ.

Τὸ γνωστότερον ἀπὸ τὰ θεολογικὰ ἔργα τοῦ Εὐ-

[1] Καθὼς τοῦ Ἡροκλείτου, ὅστις Πλαγὸς «πᾶν τὰ ῥεῖ.» Ἐκ καὶ τὴν περὶ Ἑθῶν. διατριβ. σελ. 84.

[2] Καθὼς Πλαγὸν ὁ Διογάνης «Ἦὺς κακὸν [ὁ θάνατος] οὐκ ἀπὸ τῆς ἀφροσύνης.» Ἀκέρτ ἐκ δίψ. Διογέν.

γενίου είναι ἡ μετάφρασις τοῦ Ἀδάμ Ζοιρνικαβίου περὶ τῆς ἐκπορεύσεως τοῦ Ἁγίου Πνεύματος (1). Ὁ Ἀδάμ Ζοιρνικαβίος ἦτο Πρώσος τῶ γένος, ἐκ Ῥηγιωμόντου καὶ ἐγενήθη κατὰ τὸ 1652. Καθὼς λέγει εἰς τὴν Αὐτοβιογραφίαν του, δὴν τινα πρῶτον ἐνώριε τὴν προνοχὴν του, ἡ Ὁμολογία τῆς Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας τοῦ Μητροφάνου Κριτοπούλου, ἥτις τὸν ἐρώσει περὶ τῆς ἀληθείας τοῦ δόγματός καὶ ἡ παραινέσις, τὴν ὁποίαν ἀνέγνωσεν εἰς σύγχρονον σύγγραμμα, «ὡς ἄρα συντελὲς εἶη, χάραν ἐπιτηδεῖν ἐπὶ λέσθαι ἐν ἧ βιώσει, ἐπειδὴν τὴν νεότητά παραμειψαίς τὰ πολλὰ γὰρ, κλείονοι τοῖς ἀλλοδαποῖς ἀγνοῦνται διὰ λόγου, ἃ ἐν τῇ ἰδίᾳ πατρίδι περιορᾶται. Ἐν ἔθεν, τι καὶ τιμιώτερος καὶ ὀλδιώτερος διάξεις, γινώσκων αἰρετισάμενος, ἐν ἧ πολλοῦ ἂν τιμῶτο, ὧν αὐτὸς ἂν τύχοις ἐπήβολοι εἶναι ἐπαγγελόμενος.» Περιελθὼν τὴν Ἀγγλίαν καὶ Ἰταλίαν μετηνάστευσεν εἰς τὴν Ῥωσίαν ὅπου, συγκαταλεγθεὶς εἰς τὴν ἡμετέραν Ἐκκλησίαν, συνέγραψε τὸ περὶ οὗ ὁ λόγος ἔργον. Τὰ περὶ τὴν ζωὴν του εἶναι ἀγνωστα, ἐκτὸς ὅτι εἰργάζετο πλησίον τοῦ Δουκὸς τῆς ἐλάσσονος Ῥωσίας.

Ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τοῦ σχίσματος μέχρι τέλους τοῦ παρελθόντος αἰῶνος ὑπῆρχε ζωὴ ἡ ἀντίθεσις τῶν δύο Ἐκκλησιῶν, Ἀνατολικῆς καὶ Δυτικῆς, καὶ ἡ πάλη αὕτη ἦτο ἡ μόνη πνευματικὴ σχέσις μεταξὺ ἡμῶν καὶ τῆς Εὐρώπης. Οἱ ἀπεσταλμένοι τῆς Ῥώμης ἀπὸ καιρὸν εἰς καιρὸν ἐρρίπτον εἰς τὸ μέσον μας περὶ τοῦ θεμελιώδους τούτου ζητήματος πολεμικὰς διατριβὰς, τὰς ὁποίας παραχρῆμα ἀνεσκεύαζον οἱ ἡμέτεροι θεολόγοι. Ἐὰν ἤθελε τις νὰ συνάψῃ τὰ ἐκατέρωθεν ἐκδοθέντα ἀπὸ τοῦ σχίσματος μέχρι τῆς ἐποχῆς ταύτης ἠδύνατο νὰ πληρώσῃ ὀλόκληρον βιβλιοθήκην, ὅσην σχηματίζουσι συνήθως αἱ ἐκδόσεις τῶν κλασικῶν τῆς ἀρχαιότητος ἔργων. Ὁ Ζοιρνικαβίος ἀνεκεφαλαιώσεν ὅλα ταῦτα, ὥστε ἡ ἐκ τοῦ λατινικοῦ μετάφρασις τοῦ πολυτίμου τούτου θησαυροῦ δὲν εἶναι μικρὰ ἀξίας. Εἰς τὴν ἐξελληνιστὴν ταύτην ἐπρόσθεσεν ὁ Εὐγένιος τὰ Συλλογιστικὰ Κεφάλαια τοῦ Μάρκου Ἐρέσου τοῦ Εὐγενικοῦ. Ὡς ἀφορμὴν τῆς ἐξελληνιστέω, του μνημονεύει τὴν διανομὴν τῆς Πολωνίας, μετὰ τὴν ὁποίαν τριακόσιαι χιλιάδες Οὐκρῶν προσήλθον πάλιν εἰς τὸν κόλπον τῆς Ἐκκλησίας μας. Νομίζει λοιπὸν κατάλληλον νὰ κρατικώσῃ τὴν συνείδησίν των διὰ τοῦ ἔργου τούτου.

Ἐντούτοις ἡ φιλοσοφία τοῦ 18^{ου} αἰῶνος ὕψωσε τὴν ἰδέαν τῆς ἀνθρωπότητος, τῆς ὁποίας τὰ δεσμὰ ἐκτείνονται ἀδιάρρηκτα ὑπὸ τὰς θρησκευτικὰς διαφορὰς, αἵτινες εἶναι πάλιν αὐτῆς τῆς ἀνθρωπότητος πρὸς τὸ ἀπόλυτον ἢ πρόδοσις.

Εἰς τὴν τειρὰν ταύτην ἀπερόμεν καὶ τὴν ἐπιστολὴν τοῦ Εὐγενίου πρὸς τὸν Κλαίρκιον, ἐσχάτως ἐκδοθεῖσαν (2), ἄλλον περιφανῆ προσήλυτον τῆς ἐκκλησίας

μας, ὑποδιακόνον τῆς Ῥοδομαρχικῆς Ἐκκλησίας. Ἐν κάρῳ πανόλιος διατριβῶν εἰς τὸν Βόσπορον ὁ Εὐγένιος, ἐλαβε φέκελλον ὀλόκληρον παρὰ τοῦ Κλαίρκιου, ἐμπεριέχοντα τὰς ἐξαμνηστικὰς του καὶ διαφόρους ἀπορίας του. Μία ἐξ αὐτῶν ἦτο καὶ ἡ παιδαγωγικὴ τῶν δυτικῶν σπερματολογίαι, ὅτι μετὰ τὸ σχίσμα δὲν ἐκανονίσθησαν ἅγιοι εἰς τὴν Ἐκκλησίαν μας. Καταρρονῶν ὁ Εὐγένιος μὲ πνεῦμα φιλοσοφον τὴν φιλοσοφίαν ταύτην, δὲν ἀμνηστικῶν ἀπαριθμῆσαι τὰς νέας στρατίας τῶν ἁγίων, φέρων διαφόρους μαρτυρίας, αἵτινες ἀποτελοῦν τὸ πλεῖστον μέρος τῆς ἀπαντήσεως. Κατόπιν διηγεῖται διάφορα θαύματα καὶ μεταξὺ αὐτῶν τὴν ἐξ ἀνωτέρας ἀντιλήψεως ἰακύντου, ὅτε κατὰ τὸ 1758 δεινῶς ἐδόστηεν ἐν ῤύματι, φαινέντος ὑπὸ τὴν μακχάλην του. Τὴν διήγησιν ταύτην συγκεφαλαιοῖ ἐκθετῶν ὅλας τὰς βυζαντινὰς καὶ καταδιώξεις τῆς δυτικῆς Ἐκκλησίας κατὰ τῆς ἐδικῆς μας. Ἐπὶ τέλους ὁμοῦς κάμνει τὸν Κλαίρκιον πρῶτον εἰς τινὰ οὐσιώδη κεφάλαια τῆς πίστεως, ἐπὶ τῶν ὁποίων ἀκόμη δὲν εἰδείχθη ἐντελῶς σύμφωνος, καθὼς περὶ τῆς ἐκπορεύσεως. Διὰ νὰ τὸν φωτίσῃ ἀκριβῶς ἐπισυναπτὴ σύντομον ὁμολογίαν τῆς πίστεώς μας, τὴν ὁποία ὁ Σεβασμιος ἐπίσκοπος Ἀθηνῶν Νικόφυτος κατὰ τὸ 1828 ἐξέδωκεν ἐν Ἀθήνῃ (1).

Αὐτὰ εἶναι τὰ μόνα γεγονότα, τὰ ὁποία ἠδυνήθη νὰ συλλέξω ἐκ τῆς ζωῆς τοῦ Εὐγενίου καὶ τὰ ὁποία εἶναι ἀποχρώντως χαρακτηριστικὰ, διὰ νὰ συνθέσωμεν τὴν πρωτότυπον φυσιογνωμίαν τοῦ ἀνδρός. Ἀπὸ τῆς πρώτης ἡμέρας, καθ' ἣν μᾶς γίνεται γνωστὸς μέχρι τῆς τελευταίας στιγμῆς τῆς ζωῆς του, ἀφιερωμένος εἰς τὴν ἐπιστήμην δὲν περιορίζεται εἰς καμμίαν ἐξ αὐτῶν εἰδικῶν, ἀλλὰ ὁ κοῦς του διατρέχει ὅλον τὸν κύκλον τῶ ἀνθρωπίνων γνώσεων μετ' ἰσὴν δύνάμιν καὶ ἐπιμονήν, ὡς νὰ κατεγίνετο εἰς ἐκτετατὴν αὐτῶν εἰδικῶν. Κυρίως καθίσταται εἰς ἡμᾶς ἀξιοπεριεργὸς διὰ τῆς σχέσεώς του πρὸς τὸ ἔθνος ὀλόκληρον, τὸ ὁποῖον εἶχε εἰς ὅλας τὰς σκέψεις του πρὸ ὀφθαλμῶν.

Ὁ Εὐγένιος σχηματίζει τὴν μετὰ τὸν Βυζαντινοῦ πολιτισμοῦ πρὸς τὸ Εὐρωπαϊκόν, καὶ ὡς ἐκ τούτου εὐρίσκειται μετὰ τὴν ἀντιθέτων τάξεων ἰδεῶν, τὰς ὁποίας δὲν δύναται νὰ συμβιδίῃ, ἀλλὰ δὲν συλλαμβάνει κατὰ τὴν ἀντίθεσίν των ἕνεκα τούτου γίνεται ἐκλεκτικὸς. Ὁ τρόπος καθ' ὃν ἐκθέτει τὰς ἰδέας του, ὁ πλοῦτος τῶν λέξεων, αἱ συχναὶ ἐπαναλήψεις, ἡ ἐξόγκωσις τῆς φράσεως ὡς κύμα ἀρρίκτον, αἱ ἐπιδεικτικαὶ παρεκβάσεις, ἀνήκουν βέβαια εἰς τὸν Βυζαντινόν, ἀλλὰ ποῦ περισσότερο ὁ ἐκούτος περιορισμὸς τῆς ἐρεύνης. Ἐνῶ εἰς πᾶσαν σελίδα τῶν φιλοσοφικῶν ἔργων του πολεμεῖ τὸν ὕλισμον καὶ θέλει νὰ οὐκίωσῃ τὴν ἡθικὴν ἀξίαν τοῦ ἀνθρώπου καὶ τὴν διάνοιαν, πάλιν ἵπταται, δειλιᾷ νὰ προχωρήσῃ καὶ ἐρητυχάζει, εὐχαριστούμενος ὅτι ὑπάρχει διάνοια, χωρὶς νὰ προσδιορίσῃ εἰς τί συνίσταται. Ὁ ἀνθρώπινος

[1] Εἰς τὴν εἰς ταύτην ἀνήκει καὶ ἡ ἐξελληνιστὴς τοῦ Κεκραγαρίου τοῦ Πατρὸς Αὐγουστίνου, ἐκδοθέντος ἐπὶ δεύτερον ἐν Μόσχᾳ διακίον τῶν Ζωσιμάδων.

(1) Ἐν Ἀθήναις, ἐκ τῆς τυπογραφίας Ἀνδρέου Κορομηλῆ 1844.

1) Εἰς τὴν ὑποσημασίαν τῆς ἐκδοτέω ταύτης ὡς εἰρησὶ ἀναφέρεται ὅτι ἐστάλη εἰς τὸν Κλαίρκιον ἡ ὁμολογία, ἀλλὰ αἱ τελευταῖαι λέξεις τῆς ἐπιστολῆς πρὸς αὐτὸν μᾶς βεβαιῶν περὶ τούτου « ἰδοὺ σοὶ καὶ τὴν παροῦσαν ἐκδοσὴν τῆς πίστεως ἐπισυναπτῆς »

νοῦς εἶναι ἐνεργητικὸς, νοεῖ, ἀλλὰ εἰς τί συνίσταται ἡ νόησις καὶ ποία ἡ ἐνέργεια νομίζει πρῶτη περὶ τὸν νῦν ἐξετάσῃ. Ἐξ ἐναντίας, ἐπειδὴ ὑπάρχει διάνοια θεωρεῖ ὅτι ὁ αἰεὶ ἰδέει, ὅσας εὐρίσκει ἐν ἑαυτῷ, διακαλολογούνται, διότι ἤθιλε περιπέσει εἰς τὸν ὕλισμόν. Ἀλλὰ μεταξύ ὕλης καὶ πνεύματος ἡ διαφορά δὲν δύναται νὰ εἶναι ἀπλῶς ἀρνητικὴ, ὥστε πᾶν ὅ τι δὲν εἶναι κατὰ τὴν ἐγγὺν τοῦ ὕλισμοῦ νὰ εἶναι ἐν τῷ αἶμα, καὶ ἀνευ παραιτέρω ἐρεύνης, ἀληθές. Τί εἶναι ἡ φιλοσοφία, ἀνδρὸν συνίσταται εἰς ἄλλο τὸ ἔργον της, παρά νὰ μᾶς κλονοαρχήσῃ τὸ κείμενον τῶν ὑπαρχουσῶν ἐν ἡμῖν ἰδιῶν;— Ἀλλὰ μήπως τὰς παραδέχεται ὅλας, δὲν ἐκλέγει τάχα μετ' ἑαυτῶν κατὰ προτίμησιν, ἢ μᾶλλον φωταγωγεύμενος ἀπὸ τῆν Ἐκκλησιαστικὴν λαμπάδα;— Τί ὠφελοῦμεθα ἀπατώντες ἐαυτοὺς; Τάχα ὅλοι οἱ σοφιστικοὶ ὅσοι ἐμφωλῆουσιν ἐν τῶν ἡμῶν εἶναι ὀρθοὶ καὶ ὅ, τι καὶ ἀνφρονούμεν εἶναι ἀλάτθανον, οὔτε ὑπάρχει ἀλέθριον ἀξίωμα καὶ γενικὴ ἀρχὴ ἡμαρτημένη, διότι δὲν ἀνήκουν εἰς τὴν ὕλην; Κατὰ τὸ λοιπὸν διαφέρομεν πλέον ἀπὸ τοὺς σοφιστὰς, τοὺς ὁποίους ἐπολέλητεν ὁ Σωκράτης;

Ἐν τούτοις διὰ τοῦ συστήματος τούτου ὁ Εὐγένιος ἐφαίνετο συμδιδακτικὸς πρὸς τὸ παρελθόν. Ὡς ὁ ἄνθρωπος τοῦ μέλλοντος ὁμοῦς παρίσταται ἀνοίγων εἰς τὸν Ἑλληνικὸν νοῦν ὅλας τὰς πύλας τῶν εὐρωπαϊκῶν ἐπιστημῶν. Εἰς τὴν ἐποχὴν του δὲν ἤδύνατο τοιοῦτόν τι νὰ τολμήσῃ χωρὶς νὰ ἐξασφαλίσῃ τοὺς ἀπείρους καὶ προκατειλημμένους περὶ τοῦ κινῦνου τῆς ἐπιχειρήσεως. Τὰ μέγιστα συνετέλεσε κατὰ τοῦτο δίδακτικὸς του χαρακτήρ. Καὶ τῶντι ὁ Εὐγένιος μᾶς παριστάνει τοῦ ναρκωθέντος σχολαστικοῦ πνεύματος, τὸ ὁποῖον μεταξύ τοῦ ἐκπνεύσαντος Ἑλληνισμοῦ καὶ τῆς κατὰ παράδοσιν ὀρηκτικῆς βρογχάζει κοιμώμενον, τὴν αἰφνιδίαν καὶ μολαταῦτα φυτικωτάτην μεταμόρφωσιν εἰς τὸ πνεῦμα τοῦ κόσμου τούτου, διατώζων τὰ στοιχεῖα τῆς καταγωγῆς του, καὶ συνειδῶς ποῦ εὐρίσκειται. Τὸ πρᾶγμα μᾶς φαίνεται εὐκολον καὶ ἀπλοῦν, ἐν τοσοῦτῳ ἐχρησιάσθησαν ὅχι ὀλίγοι ἀγῶνες διὰ νὰ κατορθωθῇ. Ἀπὸ τὰ Ἰωάννινα ἕως εἰς τὸν Ἄθω, ἀπὸ τὸν Ἄθω ἕως εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν συνοδεύουν τὸν ἥρωά μας κατακραυγαί καὶ συκοφανταί. Δὲν προέρχονται μόνον ἀπὸ τὴν κακίαν ἢ τὴν ἀντιζηλίαν, καθὼς ἠθέλαμεν συμπεράνει εὐκόλως, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ καθαρὰν πεποιθήσιν, καθὼς δεικνύει ὁ Κουσοκαλυβίτης, ὅστις μετὰ ταῦτα ἔγεινε τοῦ Εὐγενίου ὁ εἰλικρινέστερος φίλος. Ἡ πλέον ζωηρὰ σκηνὴ αὐτῆς τῆς μεταμορφώσεως τοῦ μεσσιωνός μας, μᾶς παρουσιάζεται εἰς τὸν Ἄθω. Ἐκεῖ ὅπου ἄλλοτε ἠκούετο μόνον ἡ δέησις καὶ ὁ ψαλμὸς, ὅπου συντρίβεται ἐν μετανοίᾳ ἡ καρδία τοῦ ἀπαρηθέντος τὸν κόσμον τούτον, καὶ ἡ στήλη τοῦ λιθάνου ἀναβαίνουσα εἰς τὸν οὐρανὸν φέρει ὁμοῦ τὰς εὐχὰς καὶ τὰς παρακλήσεις ὑπὲρ τοῦ χριστιανικοῦ πληρώματος, ἐκεῖ ἀνεγείρεται καθέδρα θετικῶν καὶ θεωρητικῶν ἐπιστημῶν, διδασκουσῶν τὸν Ἑλληνικὸν νοῦν τὴν σοφίαν τοῦ κόσμου, καὶ ἐπαναγουσῶν πάλιν εἰς αὐτὸν διὰ τῆς γνώσεως. Ἀπὸ τὸ ὕψος τοῦ βρους τούτου ἠδύνατο νὰ βλέπῃ ὁ Εὐγένιος τὸ ὀρηκτικὸν ρεῦμα τοῦ Ἑβρου,

ὅπου αἱ μαινάδες ἔρριψαν τὰ μέλη τοῦ σπαρχθέντος Ὀρφίως, ἔχων μάλιστα πλησίον του τὸν Κύριλλον, διὰ νὰ τοῦ ἐξηγήτῃ τοῦ μύθου τούτου τὴν ἀλληγορικὴν ἐννοίαν. Καθὼς ὁ χριστιανισμὸς ἔφερε τὸ μαρτύριον ἕνεκα τῆς ἀνθρωπίνου ἀσθενείας, οὕτω καὶ ὁ χριστιανισμὸς ἠνέθη νὰ γνωρίσῃ παραχρῆμα τὰ δικαιοῦματα τοῦ ἀνθρωπίνου νοῦς. Ὁ Εὐγένιος εὐρεν ἄστυλον εἰς τὴν Ἄρκτον, ὑπὸ τὴν σκιάν ἐρθεοδόξου Θρόνου, παριστάναντός τοῦ χριστιανισμοῦ καὶ τῆς ἀνθρωπίνου ἐλευθεροφροσύνης τὴν τυχαίαν συζυγίαν, ἐφ' αὐτὸς ἐξήτει διὰ τοῦ πνεύματος τὴν ἀνάγκαν.

Πρὸ τοῦ Εὐγενίου ἦτο τρόπον τινὰ τὸ ἔθνος ἐγκλεισμένον ἐν τῶς βυζαντινῆς Ἐκκλησίας. Ἐπ' αὐτῆς ἔκειτο τὰ ἔρεπια τῶν παρελθόντων αἰώνων, τὰ ὅποια ἐτώρευτεν ἢ καταδοῦλωσις. Ὁ Εὐγένιος τὴν ἀνίσκαψεν ἕως εἰς τὰς βάσεις της, ἤνοιξε πανταχόθεν τὰς πύλας της, τὰς εἰσόδους καὶ τὰς ἐξόδους, καὶ ἐξαγαγὼν τὴν σχολὴν ἐκ τῆς σκοτεινῆς κρύπτῃς, τὴν ὕψωτεν ἐπὶ τοῦ βρους, ὅθεν ἠδύνατο νὰ φαίνεται εἰς ὅλον τὸ ἔθνος ὑπὸ τὸ φῶς τῆς θείας εὐλογίας. Ἀπὸ τὸ ὕψος τοῦτο προαισθάνεται ὁ Εὐγένιος τὸ μέλλον, χωρὶς νὰ δύναται νὰ τὸ ἐναγκαλισθῇ, καὶ ὡς μᾶς ἐπιτραπῇ ἐν ὀλίγοις νὰ τὸ ἐξεικονίσωμεν.

Ἡ ἐλευθερία τοῦ ἀνθρωπίνου νοῦς ἀποκτᾶται καὶ ὑπάρχει διὰ τοῦ οἰκείου ὄργανου τῆς κοινῆς γλώσσης, ἥτις ὅσον εἶναι πλέον φυσικὴ καὶ τοῦ καθημερινοῦ βίου, τόσον καθαρῶτερον ὁμιλεῖ καὶ εἰς τὸν νοῦν καὶ εἰς τὴν καρδίαν. Ἡ ὁμαλότης καὶ κανονικὴ αὐτῆς μορφή θέτουσα αὐτὴν ὑπεράνω τῶν ἰδιοτροπιῶν ἐνὸς ἐκάστου εἶναι ἔργον τοῦ χρόνου καὶ τῆς αἰσθητικῆς κρίσεως. Δὲν εἶναι ἀλήθεια ἡ ζῶσα μόνον ἐντὸς τοῦ ταμείου τοῦ λογίου, ἥτις ὅσον περισσότερον ἐνδύεται μὲ τὰ λείψανα τῆς ἀχαιότητος ἐπὶ τοῦ στηλοβάτου τῆς πολυμαθείας, τοσοῦτω μᾶλλον δεικνύεται στερημένη ἰδίας δυνάμεως. Ἀλήθεια εἶναι ἡ ἐξερχομένη εἰς τὸ θέατρον τοῦ κόσμου, παλαιούτα μὲ τὸ δημόσιον πνεῦμα καὶ συγκεκριαλαίουτα τὸ σύνολον τῶν κοινωνικῶν αἰσθημάτων καὶ ἰδεῶν. Αὕτη φέρει γνήσιον στέφανον ἀπὸ τὰ ἄσθη τοῦ λειμῶνος, ὁμιλεῖ εἰς τὸν ὀρθὸν λόγον καὶ ἔχει τὸν ἴδιον τύπον της, ὀργανικῶς προελθόντα ἐκ τοῦ ἐθνικοῦ πολιτισμοῦ. Τοιοῦτοτρόπως ἡ πλαστικὴ δύναμις προέρχεται μόνον ἀπὸ τὴν γόνιμον πηγὴν τῆς πραγματικῆς ὑπάρξεως τοῦ ἀνθρώπου ἔχοντος ἐαυτοῦ συνειδήσιν· πᾶσα δὲ ἄλλη προσπάθεια εἶναι τεχνικὴ ἰδιοτροπία, κεχωρισμένη ἀπὸ τὴν κοινωνίαν, διότι δὲν ἐκφράζει τὸν χαρακτῆρά της.

Ἡ Ἀγγλικὴ φιλολογία ἀπολαμβάνει τὰ πρεσβεῖα, ὅτι ἐπραγματεύθη τὰς ἐπιστήμας ὑπὸ τὴν ἐννοίαν ταύτην. Ὁ Βολιμβρόκιος ἐπῆρξεν ὁ διδάσκαλος τῆς νείας φιλολογίας, ἡ δὲ Γαλλικὴ εὐφυῖα παραχρῆμα ἠπάσθη τὸ παράδειγμα καὶ κατέστητε τὴν γλώσσαν της κοινὴν εἰς ὅλην τὴν ἐξευγενισμένην ἀνθρωπότητα.

Ὁ Εὐγένιος, καθὼς εἶδομεν, ἔρθεσεν ἕως εἰς τὸ ἄκρον τοῦτο, ἀλλὰ μόλις εἶσε τὸν πόδα, ὡς ὑπερφυῆς νοῦς, προλαμβάνων τοὺς συγχρόνους του καὶ δεικνύων τὸ μέλλον, τὸ ὁποῖον δὲν ἦτο πλέον μακρὰν ἀπὸ αὐτὸν καὶ ἀπὸ τὰς προσπάθειάς του. Ὅσα ἔγραψεν εἰς τὴν καθομιλουμένην γλώσσαν εἶναι πλήρη χάριτος

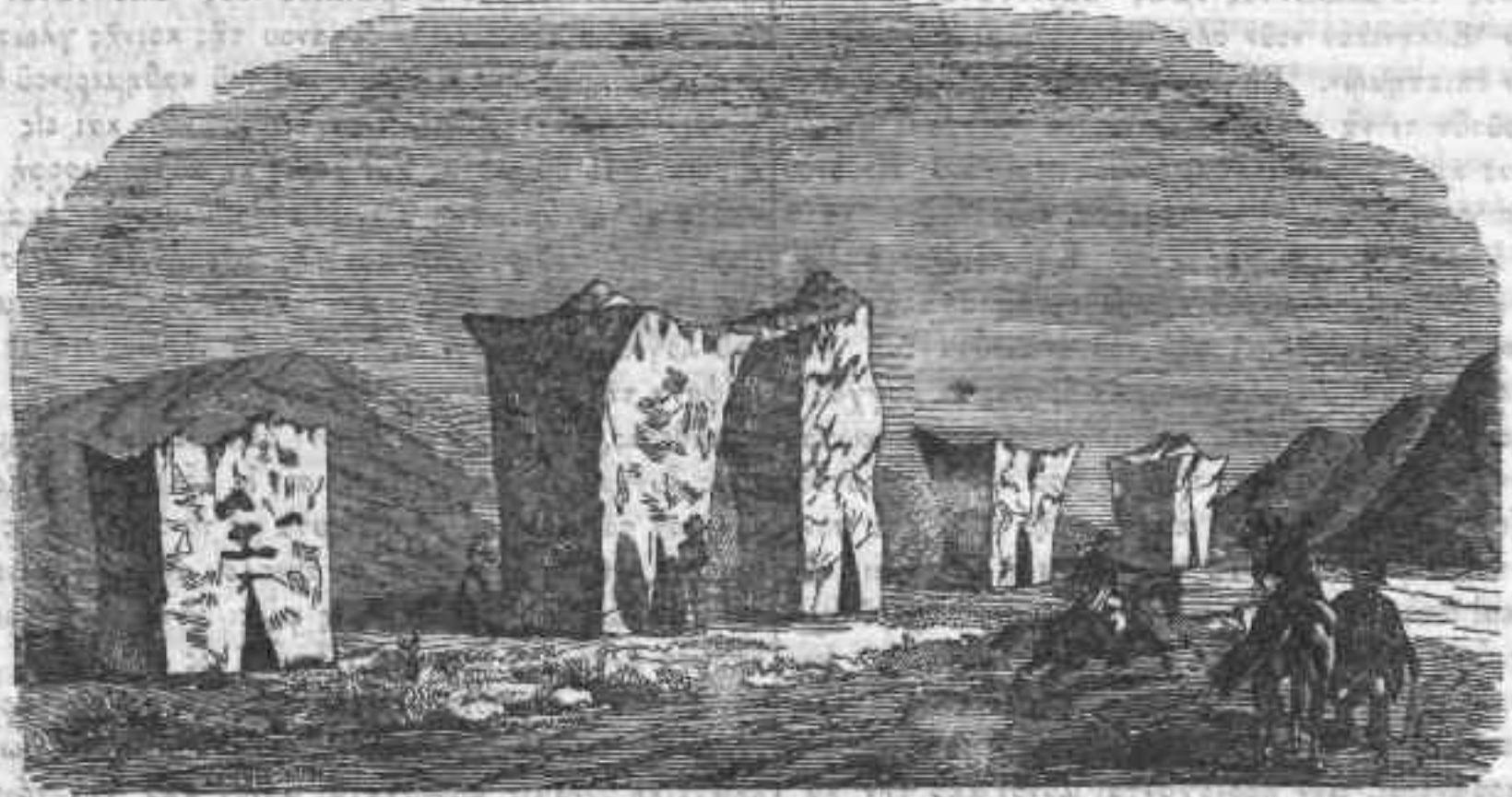
καὶ ἀφελείας, οὔτε δ' ἀφέρουσιν ἀπὸ τῆν γλώσσαν τοῦ Κοραῆ αὐσιωδῶς ἀλλ' εἰς τοῦτον ἀνήκει ἡ δόξα, ἀρχίζων ἐκεῖ, ὅπου ὁ προκατόχος του ἐτείλεισε, νὰ λάβῃ ὡς ὄρυγθῆριον τὴν ἐλευθερίαν, ἣτις ἀναγκαίως τὸν φέρει εἰς πολιτικὰς συζητήσεις, ξένας εἰς τὸν Εὐγένιον, καὶ τὸν δπλίζει κατὰ τῶν προλήψεων καὶ ἐλλείψεων τῆς ἐκκλησίας αὐτῆς. Διὰ τοῦτο, ἐνῶ ὁ Εὐγένιος ὑπῆρξε συμβιβαστικὸς καὶ θεωρητικὸς, ὁ Κοραῆς εἰδείχθη κριτικὸς καὶ πρακτικὸς. Διαχωρίζοντες ὁμῶς ἐκάστου τὰς ἐποχάς, θελομεν δικαίως ἀμφοτέρων τὴν ἐξαίαν ἐ-έογειαν, καὶ θελομεν δασιολογήσει ὅτι ὑπῆρξαν διδάσκαλοι τοῦ ἔθνους, καθεὶς εἰς τὸ εἶδος του.

ΑΠΟΣΠΑΣΜΑ ΕΠΙΣΤΟΛΗΣ

Περὶ Μιξικῆς καὶ Περουβίας.

... Μεταξὺ τῶν ἄλλων τετιεργῶν μνημείων, εἰθαύμασα τὰ τῶν Ἰγκασιῶν (Incas), κατὰ τὴν δημοκρατίαν τῆς Περουβίας. Ἀλλὰ τίνες οἱ Ἰγκασιῶτες οὗτοι; ἔποιον ἢ ἀρχὴ καὶ ἡ καταγωγὴ τῶν;

τοῖχοί του ἦσαν κατεσκευασμένοι με πλάκας χρυσοῦ, ἐπὶ δὲ τοῦ πρὸς ἀνατοικὰς μεγάλου δῆματος, ἀνέκειτο χρυσοτέυκτος εἰκὼν τοῦ Ἡλίου προσωποειδῆς καὶ ἀκτινοβόλος, ὅπως ζωγραφεῖται καὶ καθ' ἡμᾶς, ἀλλὰ τοσούτω μεγάλη ὥστ' ἐφθάνεν ἀπὸ τοῦ ἑνὸς μέχρι τοῦ ἄλλου τοίχου. Πλησίον αὐτοῦ ἐκάθητο τεταρτεζομένοι ἐπὶ θρόνων χρυσηλάτων οἱ νεκροὶ τῶν ἐν μικραῖα τῆ λεξεί Ἰγκασιῶν, κατὰ τὰ πρεσβεῖα αὐτῶν, βλέποντες τὸ ἔδαφος τοῦ ναοῦ, πλὴν τοῦ Ἰαθ-ια Καπάκ, ἀπενίζοντος τὸν σελασφόρον ἀστέρα. Ὅλοι αἱ πύλαι, σιμειωτέον δὲ ὅτι δὲν ἦσαν εὐάριθμοι, ἦσαν ἐκ χρυσοῦ, ἐντὸς τῆς δὲ περιοχῆς τοῦ ναοῦ ὑπῆρχον περιφρακτα δολόχρυτα, ἀφιερωμένα ταῦτα μὲν εἰς τὴν Ἀφροδίτην, ἐκεῖνα δὲ εἰς τὰς πλεῖστας καὶ τοὺς ἀστέρας ἐν γενεῖ, ἀλλὰ εἰς τὰς θραντάς, τὰς ἀστραπὰς, τοὺς κεραυνούς καὶ τὴν ἱρῖδα, καὶ ἄλλα εἰς τὸν μέγαν ἱερεῖα καὶ τοὺς λοιπούς ἱερεῖς τοῦ ναοῦ, οἵτινες ὅλοι κατήγοντο ἀπὸ τῆς οἰκογενείας τῶν Ἰγκασιῶν. Ὑπῆρχε δὲ καὶ περιφρακτον τῆς Σελήνης, γυναικὸς τοῦ Ἡλίου ἀλλὰ τοῦτο ἦτο κατεσκευασμένον ἐξ ἀργύρου, καί ὡς ἀργυροτέυκτος ἦτο καὶ τῆ θεᾶς αὐτῆς ἡ γυναικίμορφος εἰκὼν. Πλησίον αὐτῆς ἐκάθητο, κατὰ τὰ πρεσβεῖα αὐτῶν, αἱ ἀποβιά-

Μνημεῖα τῶν Ἰγκασιῶν.

Ὅτε κατὰ τήνισ' ἑκατοντετηρίδα ὁ Ἰσπανὸς Πι-ζάρρος ἀνεκάλυψε τὸ Κράτος τοῦτο τῆ μεσημβρινῆς Ἀμερικῆς, εὗρε τοὺς κατοίκους αὐτοῦ καὶ πλουσιωτέ-ρους καὶ μᾶλλον πεπολιτισμένους πολλῶν ἄλλων Ἀμε-ρικανικῶν λαῶν. Ὅλοι ἦσαν ἐνδεδυμένοι, εἶχον ζῶα καὶ τοικίδια καὶ τιθαστὰ, καὶ ἤσυχολοῦντο εἰς ἔργα βιομη-χανίας. Αἱ πόλεις αὐτῶν εἶχον καὶ πηλάτια λαμπρὰ, καὶ ναοὺς λαμπροτέρους, καὶ οἰκίας ἰθιωτικῆς ὡκο-δομημένας εὐρύθμους, καὶ ὁδοὺς εὐθυγράμμους καὶ πλατεῖας. Εἰς Κούσκην, μητρόπολιν τῶν Ἰγκασιῶν ὑπῆρχε ναὸς μεγαλοπρεπέστατος, ὁ ναὸς τοῦ Ἡλίου, ὃν κατεδάφισαν οἱ θρησκομανεῖς Ἰσπανοί, ἀνεγείραν-τες ἐπὶ τῆς αὐτῆς τοποθεσίας τὸ μοναστήριον τοῦ ἀγίου Δομινίκου. Ἀπερίγραπτος εἶναι ἡ πλουσιότης καὶ ἡ καλλονὴ τοῦ ναοῦ τούτου. Καὶ οἱ τέσσαρες

σασαι βασίλισσαι, ἡ δὲ Μάμα Ὁέλλο, μήτηρ τοῦ Ἰ-αθ-ια Καπάκ, εἶχε τὸ βλέμμα προσηλωμένον ἐπὶ τῆς εἰκόνος. Ἡ συνοπτικὴ αὐτῆ περιγραφή τοῦ ναοῦ τοῦ Ἡλί-ου, ἀρκεῖ βεδχίως νὰ σὲ πληροφορήσῃ περὶ τοῦ βαθμοῦ τῆς πλουσιότητος καὶ τοῦ πολιτισμοῦ τῶν ἀρχαίων κατοίκων τῆς Περουβίας, ἅτινα, κατὰ τὰς παραδόσεις αὐτῶν, δασείλονται εἰς τοὺς Ἰγκασιῶτες. Ἰγ-κασίτοι δὲ ὠνομαζόντο οἱ ἡγεμόνες αὐτῶν, πρῶτος τῶν ὁποίων, οἱ οἰκιστῆς τοῦ Κράτους ὑπῆρξαν, ὁ Μάγ-χο Καπίκ, καὶ ἡ Μάμα Ὁκόλλο. Ἀλλὰ πόθεν ἦλθεν αὐτὸς ὁ Μάγχο Καπάκ, καὶ αὐτὴ ἡ Μάμα Ὁκόλλο; Ἐμῶντο τάχα ἀπὸ τινος Φοινίκης ὡς ὁ Κάδομος; Ἡ καταγωγὴ τῶν εἶχει μᾶλλον ὁμοιότητά τινα πρὸς τὴν τοῦ νομοθέτου τῶν δωδεκα φυλῶν τοῦ Ἰσραὴλ Μία